

How the MLF Model views languages and sprekers

*Een onderzoek naar de mogelijkheid om in een corpus Engels-Nederlandse data
codewisseling en ontlening te interpreteren aan de hand van het MLF Model*

Bachelor eindwerkstuk

Marly Kardol

3288803

Lunteren, april 2011

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Theorie	6
2.1 Codewisseling.....	6
2.2 Taalvaardigheid	6
2.3 Modellen.....	7
2.3.1 Constraints	7
2.3.2 Het MLF-model	9
2.4 Volgens elke criteria wordt de ML bepaald?	10
2.4.1 Systeem- en inhoudsmorfemen.....	11
2.5 Constituenten.....	12
2.5.1 ML- en EL-eilanden.....	13
2.5.2 Hypotheses en ML+EL -constituenten.....	13
2.6 Ontlening	15
2.7 Problemen en aanpassingen bij het MLF-model	17
2.8 Woordvolgorde van het Engels en het Nederlands	18
3. Onderzoeksvragen.....	20
3.1 Hoofdvraag.....	20
3.2 Deelvragen	20
3.3 Hypothesen	20
4. Methode van onderzoek.....	22
4.1 Proefpersonen	22
4.2 De sociolinguïstische achtergrond van de deelnemers	22
4.3 Dataverzameling en corpusbeschrijving	24
4.3.1 Opnames.....	24
4.3.2 Data.....	25
4.3.3 Woorden in plaats van morfemen.....	26
5. Resultaten.....	28
5.1 Resultaten die beantwoording van de eerste deelvraag mogelijk maken.....	28
5.2 Resultaten die de beantwoording van deelvraag twee mogelijk maken	31
5.3 Resultaten die de beantwoording van deelvraag drie mogelijk maken.....	34
6. Discussie	37
7. Conclusie.....	41
8. Bronvermelding.....	42
Bijlage: Enquêtes over het taalgebruik van de proefpersonen.....	43

1. Inleiding

Codewisseling is een verschijnsel dat zeer algemeen is en veel voorkomt in meertalige gemeenschappen waarin sprekers allemaal twee of meer talen spreken. Wanneer men die talen afwisselend of door elkaar heen gebruikt, noemt men dit codewisseling (Nortier, 2009).

Ik maakte er kennis mee in een tweetalig gezin, toen de jongste zoon over school vertelde en een paar zinnen Engels afwisselde met een paar zinnen Nederlands. De moeder in dat gezin strooide Engelse woorden in het gesprek en haar dochter gebruikte Engelse woorden als ze even niet op het goede Nederlandse woord kon komen. Het op die manier door elkaar switchen van twee talen verbaasde mij. Op dat moment dacht ik aan onkunde: ze zouden het Engels wel niet goed beheersen.

Maar de kinderen in dit gezin waren in het buitenland vanaf hun geboorte tweetalig opgevoed en ze spraken goed Engels. Mijn conclusie over onkunde kon dus niet juist zijn.

Veel onderzoekers hebben de laatste veertig jaar onderzoek gedaan naar allerlei aspecten van codewisseling en zijn tot de ontdekking gekomen dat er van gebrek aan taalvaardigheid in één van beide of beide talen doorgaans geen sprake is. Codewisseling is een verschijnsel dat ook voorkomt als mensen beide (of meer) talen vloeiend spreken. Er zijn verschillende redenen te vinden voor dit fenomeen.

Een aantal onderzoekers heeft regels of modellen bedacht die beschrijven en verklaren wanneer codewisseling wel of niet voor zal komen. Zo ook Carol Myers-Scotton (1993), die in haar boek *Duelling Languages* het Matrix Language-Frame-model beschrijft en claimt, dat het een universeel model is dat codewisseling in alle mogelijke taalparen verklaart en beschrijft.

Ze beschrijft in hetzelfde boek verschijnselen van taalcontact die, anders dan codewisseling, voor de taalkundige gevallen zijn van naast elkaar voorkomende talen of varianten, maar niet voor de tweetalige spreker die onbewust materiaal uit meer dan één taal gebruikt (Auer, 1990).

Ontlening is er één van. Myers-Scotton zegt dat men niet uitsluitend fonologische integratie kan gebruiken als criterium voor het onderscheid tussen ontlening en codewisseling hoewel veel ontleningen wel een dergelijke integratie laten zien.

Is morfosyntactische integratie een kenmerk van zowel ontlening als CS?

Onderzoeker Heath beweert dat kernontlening begint met incidentele codewisseling (Heath, 1989:2). Er is dus nogal wat discussie over codewisseling en ontlening.

De structurele verklaring van het MLF- model betekent een verschil tussen de relatie van ontlening en codewisseling. Het zijn verschillende processen terwijl de uiterlijke verschijningsvormen soms op elkaar lijken.

In het onderzoek beschrijf ik Myers-Scottons visie op CS en ontlening, het MLF-model met wat daarin de plaats van CS en ontlening is en de visie van anderen daarop (hoofdstuk 2). De theorie geeft aanleiding voor mijn onderzoeksvraag: 'Is het mogelijk om een corpus Engels/Nederlandse data te

interpreteren aan de hand van het MLF model?’ Ik formuleer een aantal deelvragen en hypothesen (hoofdstuk 3). De methode van onderzoek, de proefpersonen en de dataverzameling worden in hoofdstuk 4 besproken. De resultaten van het onderzoek vindt men in hoofdstuk 5 en in de discussie (hoofdstuk 6) kom ik terug op de deelvragen en de hoofdvraag. In de conclusie (hoofdstuk 7) worden vervolgens de uitkomsten van de vragen kritisch bekeken en worden suggesties gedaan voor verbetering van het onderzoek naar ontlening en Engels-Nederlandse codewisseling.

De data in dit onderzoek heb ik zelf verzameld door een meertalig gezin te interviewen.

Mijn dank gaat uit naar Jacomine Nortier, die mij tijdens het tot stand komen van dit bachelor-eindwerkstuk begeleid heeft en niet moe werd mijn mails te beantwoorden. Zij heeft zeer veel waardevolle aanwijzingen gegeven en mij kennis laten maken met onderzoeken en heersende theorieën rondom verschijnselen als codewisseling en ontlening.

2. Theorie

De theorie in dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd:

In (2.1) komt een gevolg van taalcontact aan de orde: codewisseling. In (2.2) beschrijf ik opvattingen over taalvaardigheid door drie auteurs. In (2.3) worden twee modellen beschreven met een beschrijving van beperkingen op codewisseling, namelijk de constraints van Shana Poplack (2.3.1) en Myers-Scotton's MLF model (2.3.2). De beschrijving van het MLF model waarin wordt uitgegaan van de Matrix Language, als basistaal (Myers-Scotton), volgt in (2.3.2) en (2.4), terwijl in 2.4.1 inhouds- en systeemvormen besproken worden. Constituentenstructuur komt in (2.5) aan de orde met de onderverdeling: ML- en EL-eilanden (2.5.1) en hypothesen (2.5.2). In (2.6) wordt een ander gevolg van taalcontact beschreven: ontlening.

In (2.7) volgen problemen en aanpassingen bij het MLF-Model en in (2.8) syntactische kenmerken van het Engels en het Nederlands, de talen waarmee ik mij in het onderzoek zal bezighouden.

2.1 Codewisseling

Taalcontact tussen twee of meer talen, kan zich linguïstisch op verschillende manieren manifesteren. Eén er van is codewisseling.

Shana Poplack (1990) beschrijft codewisseling als volgt:

Code-Switching is the juxtaposition of sentence fragments, each of which is internally consistent with the morphological and syntactic (and optionally phonological) rules of the language of its provenance.

Ze schrijft dat codewisseling op verschillende niveaus van een taalkundige structuur voor kan komen. Er is onderscheid tussen intersententiële codewisseling (wisseling tussen zinnen), intrasententiële codewisseling (wisseling binnen één zin) en tag-codewisseling (wisselingen waarbij een *tag* in een andere taal aanwezig is, bijvoorbeeld (eigen data):

(1) 'Er zijn vier *stages*, *you know*'.

2.2 Taalvaardigheid

In zijn boek *Bilingual Speech* (2000: 1,2) schrijft Pieter Muysken dat codewisseling nog wel eens gezien wordt als een gebrek aan meertalige vaardigheid. De ideale meertalige zal van de ene taal naar de andere wisselen als dat beter uitkomt in het gesprek, maar niet in een onveranderde gesprekssituatie en zeker niet binnen één zin. Muysken beweert dat onderzoekers in recentere jaren hebben ontdekt dat gemengde zinnen in gewone gesprekken voorkomen en dat dergelijke zinnen met groot gemak geproduceerd worden. Het gebruik van twee talen tegelijk is geen bewijs voor een

gebreekte taalvaardigheid. Bekwame meertaligen kunnen ook van taal wisselen binnen een gesprek of binnen een zin.

Poplack (1980) zegt dat sprekers, om deel te kunnen nemen aan codewisseling, de grammatica van beide talen goed moeten kennen. Er bestaan verschillende meningen over de mate waarin tweetaligen beide talen moeten beheersen.

Poplack deelt haar Spaans-Engelstalige proefpersonen in groepen in die Spaans-dominant, Engels-dominant of tweetalig zijn. Proefpersonen die niet vloeiend de twee talen spreken, kunnen wel grammaticale codewisselingen produceren maar intrasententiële codewisselingen hebben niet hun voorkeur. De tweetaligen, die beide talen vloeiend spreken, produceren volgens haar de meeste intrasententiële codewisselingen en de minste *tag-switches*, terwijl sprekers waarbij één van de talen dominant is, juist een voorkeur hebben voor *tag-switches*. Voor deze laatste groep is de dominante taal tevens de basistaal, van waaruit gewisseld wordt naar de tweede taal. Poplack (1990) zegt dat de mate van tweetaligheid niet een criterium is om mensen wel of niet uit te sluiten bij onderzoek, maar dat het wel een belangrijk factor is bij het verklaren van linguïstisch gedrag.

Ook Myers-Scotton (1993) vindt dat sprekers die niet vloeiend twee- of meer talen spreken, deel kunnen nemen aan codewisseling. Zij maakt onderscheid tussen een *Matrix Language* (ML) en een *Embedded Language* (EL). De ML moet beter verworven zijn dan de EL en sprekers moeten in staat zijn om welgevormde zinnen in die taal te produceren. In de paragrafen 2.3.2 en volgende wordt hier op ingegaan.

2.3 Modellen

2.3.1 Constraints

In veel literatuur in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw kwamen onderzoekers met voorstellen voor regels die de beperkingen (*constraints*) die er op codewisselingen van sprekers zijn, zouden beschrijven.

Er bleek weinig overeenstemming te zijn.

De twee meest bekende *constraints*, geïntroduceerd door Shana Poplack en haar medewerkers (1980), zijn de *free morpheme constraint* en de *equivalence constraint*. Deze regels zouden universele waarde hebben voor alle voorbeelden van codewisseling.

In Poplack (1990) citeert Poplack haar eigen beschrijving van de *free morpheme constraint* en de *equivalence constraint* (1980:585,586):

The free morpheme constraint: *Codes may be switched after any constituent in discourse provided that constituent is not a bound morpheme. This constraint holds true for all linguistic levels but the phonological, (...).*

The equivalence constraint: Code-switches will tend to occur at points in discourse where juxtaposition of L1 and L2 elements does not violate a syntactic rule of either language, i.e. at points around which the surface structures of the two languages map onto each other. According to this simple constraint, a switch is inhibited from occurring within a constituent generated by a rule from one language which is not shared by the other.

Deze *constraints* werden vaak geschonden. Dit bleek uit onderzoek in andere taalgemeenschappen. De volgende voorbeelden komen uit het onderzoek van Shana Poplack in de Spaans-Engelse spraakgemeenschap van Porto Rico (1980: 227-229):

(2) *Eat-iendo

In voorbeeld 2, waar het Spaanse gebonden morfeem *-iendo* ('-ing') als affix wordt gebruikt voor de Engelse wortel 'eat', is sprake van schending van de vrije morfeemregel.

(3) *El man que *cama* ayer wants John comprara a car nuevo.

'The man who came yesterday, wants John to buy a new car.'

De Engelse regel vraagt een infinitief als complement terwijl het Spaans gebruik maakt van de toekomstige tijd. In de voorbeeldzin wordt de Engelse regel gevolgd en de regel van gelijkheid geschonden want hij wordt niet door het Spaans gedeeld.

Deze tegenvoorbeelden zijn niet zo klein in aantal dat ze toegeschreven konden worden aan de natuurlijke variatie die inherent is aan elke spraakgemeenschap, aldus Myers-Scotton.

Levelt (1989: 6, in Myers-Scotton (1993)) suggereert dat het mentale lexicon van sprekers van agglutinerende talen¹ bestaat uit stammen en affixen en dat stammen uit de ene taal makkelijk met een affix uit de andere taal kunnen worden verbonden. Hij zegt: 'Als we zeggen dat een spreker een lemma heeft ontsloten, bedoelen we dat de spreker toegang verworven heeft tot die aspecten van een woord die relevant zijn voor de constructie van de syntactische omgeving van het woord.'

Codewisselvormen zouden dan normaal zijn voor dergelijke sprekers. Maar voor sprekers van talen waarvan de woorden in hun geheel opgeslagen zijn in het mentale lexicon, zouden codewisselvormen niet gewoon zijn. Volgens Levelt zouden schendingen van de *constraints* van Poplack alleen voorkomen in agglutinerende talen, door de typologie van deze talen. De schendingen komen echter ook voor bij andere talen die typologisch onderling verschillen. De genoemde redenen zijn voor Myers-Scotton het bewijs dat de *constraints* van Poplack niet algemeen geldig zijn voor alle talen.

¹ Bij agglutinerende talen kunnen achter de stam van een werkwoord achtervoegsels komen, die een grammaticale functie uitdrukken. (Uit: Jenny van der Toorn-Schutte, *Hoe maakt u het? De Nederlandse taal in haar culturele context*, boom, 1998, p. 61)

2.3.2 Het MLF-model

In plaats van het constraints-model stelt Myers-Scotton (1993) het Matrix Language-Frame model voor, dat een veel sterkere en meer universele verklarende kracht zou hebben.

De naam van het model geeft twee aspecten weer. (a) Codewisseling vindt plaats binnen de beperkingen van een *conceptual frame* en dit frame is geconstrueerd door semantische en morfosyntactische procedures die door een van de deelnemende talen in de codewisseling wordt voorgeschreven. (b) Die betreffende taal wordt de *Matrix Language* (ML) genoemd. De andere deelnemende taal of talen wordt/worden *Embedded Language(s)* (EL) genoemd. Bij codewisseling is er altijd één ML terwijl er meer EL's kunnen zijn.

Het MLF-model heeft twee doelen: voorspellen welke codewisselingen welgevormd gevonden worden en welke niet en uitleggen waarom er verschillende vormen van ML- en EL-morfemen voorkomen in intrasententiële codewisseling.

Myers-Scotton (1993) beschrijft hoe het MLF-model voortbouwt op ideeën over dominantie van een van de beide deelnemende talen (ML en EL), voor het eerst beschreven door Joshi (1985, in Myers-Scotton 1993). Hij beschrijft dat de richting van de wisseling asymmetrisch is. Men mag bijvoorbeeld wel een categorie uit de matrix-grammatica in de grammatica van de ingebedde taal voegen, maar niet andersom. Joshi is dus van mening dat constituenten eerst in de Matrix-taal geactiveerd worden en daarna in de EL worden ingevoegd. Ook beweert hij dat beide talen tegelijkertijd actief zijn (1995:190, in Myers-Scotton, 1993).

Het idee van asymmetrie tussen de ML en de EL neemt Myers-Scotton over maar op een andere manier. In het MLF-model vindt geen wisseling van categorieën plaats, maar meer een wisseling van procedures van de ML naar de EL.

Dit gebeurt bij het ontstaan van EL-eilanden, die helemaal in de EL zijn. Deze worden geproduceerd als morfosyntactische procedures van de ML worden tegengehouden en EL-procedures worden geactiveerd. Ook is er geen duidelijke reden om beperkingen op te leggen aan de richting van de wisseling en van de activering van procedures. Er zijn wel beperkingen maar die zijn meer gebaseerd op abstracte, grammaticale principes dan op de 'richting'. Myers-Scotton is niet van mening dat beide talen tegelijkertijd en in dezelfde mate actief zijn. Het ontstaan van EL-eilanden vindt immers alleen plaats als het ML-systeem geblokkeerd wordt. Ze geeft een voorbeeld van een EL-eiland uit haar eigen Swahili-Engelse codewisseling (unpublished data), waarbij de Engelse woorden cursief geschreven zijn (1993: 4,5):

- (4) Speaker 2: Hata hiyo inaweza kufanya. Ubaya wake ha-i-wez-i fua *white clothes*.
'Even that can do. Its problem [is that] it can't wash white clothes'.

In het voorbeeld is Swahili de ML en is '*white clothes*' een voorbeeld van een EL-eiland. Woorden als '*white*' zijn contentmorfemen met het kenmerk [-Quantification] die, als ze voorkomen, ervoor zorgen dat de rest van de betrokken constituent in dezelfde taal wordt uitgesproken en de andere taal geblokkeerd wordt.

2.4 Volgens elke criteria wordt de ML bepaald?

In het MLF-model wordt de ML gezien als de leidende taal van de zin waarin codewisseling plaats vindt. Ook bij ontlening is dezelfde ML de ontvangende taal. De EL is de bron van codewisselingen (en ook van ontleningsvormen; zie paragraaf 2.6). Omdat de ML het syntactische frame van de zin levert, is het volgens Myers-Scotton belangrijk om de ML te identificeren. De toekenning van de ML heeft grote structurele consequenties voor zinnen met codewisseling, dus moet de ML, onafhankelijk van zijn structurele rol, bepaald worden. Myers-Scotton noemt relatieve bekwaamheid van een spreker als criterium voor het bepalen van de ML. Dit criterium is alleen bruikbaar als het gecombineerd wordt met sociolinguïstische data waardoor de eerste taal (L1) van de spreker vastgesteld kan worden. De spreker is in de meeste gevallen bekwaamer in L1 dan in de andere talen die hij of zij kent. Dus zal dit ook meestal de ML zijn in zinnen met codewisseling. Dit is niet altijd het geval. Soms is de L2 de ML. Het is ook niet altijd te bepalen wat de ML van een gemeenschap is of zal de bekwaamheid in de L2 groter zijn dan in de L1. Om de ML toch te kunnen bepalen, geeft Myers-Scotton een *Frequency-Based Criterion*:

The ML is the language of more morphemes in interaction types including Intrasentential CS. (Myers-Scotton, 1993:68)

Ze voegt twee voorwaarden toe:

1. Tellingen van frequentie moeten gebaseerd zijn op een heel gesprek, niet op losse uitingen. Zinnen moeten deel zijn van een groter corpus. Hoe groot wordt niet vermeld maar in ieder geval meer dan één zin.
2. Culturele ontleningen aan de EL mogen niet meegeteld worden.

The Matrix Language Principle toont aan dat het altijd mogelijk is om de ML van een zin te bepalen. Voor sommige data-sets is het beter om woorden te tellen in plaats van morfemen, omdat telling van morfemen in de ene taal een groter aantal oplevert dan in de andere, vanwege het verschil in typologie. Een agglutinerende taal bijvoorbeeld, gebruikt waarschijnlijk meer morfemen dan een niet agglutinerende taal.

Er kunnen corpora zijn waarin de verdeling van de talen in morfeemfrequentie ongeveer 50/50 is. Myers-Scotton zegt dat daar door de tijd heen een omkeer in de ML-toekenning kan plaats hebben. Toch kan ook dan voor losse gesprekken een ML vastgesteld worden. De ML is dynamisch en verandert door de tijd, of zelfs binnen een conversatie. In extreme gevallen verandert de ML zelfs binnen een zin.

In drie gevallen kan de ML binnen één gesprek veranderen:

1. De gemeenschap in zijn geheel verschuift van de huidige ML naar een EL als nieuwe hoofdtal.
2. Door te veranderen van gespreksonderwerp of door andere situationele factoren, kan de tot dan toe ongemarkeerde (verwachte) taalkeuze omgewisseld worden voor de EL.

3. Als codewisseling de ongemarkeerde taalkeuze is kan de spreker de ML en EL wisselen om de balans tussen de talen te verschuiven.

De beschrijving van Myers-Scotton over het bepalen van de ML is niet erg duidelijk. Dat constateert Abdelali Bentahila (1995) ook in een recensie van *Duelling Languages*. Hij schrijft dat het niet duidelijk is hoe lang een deel van een gesprek moet zijn om de ML te kunnen bepalen. Er is alleen vermeld dat het langer moet zijn dan één zin. Zelf bepaalt Myers-Scotton wel de ML in losse zinnen die ze uit de data van collega-onderzoekers haalt. Ook blijft ze vaag over de lengte van een EL-eiland. Soms hebben deze de lengte van een hele zin. Bentahila vraagt zich dan ook af hoe we de ML moeten bepalen als twee zinnen in de ene taal gevolgd worden door vier zinnen in de andere taal. Moeten we zeggen dat de ML wisselt voor de laatste vier zinnen of moeten we één ML bepalen op basis van een telling van woorden of morfemen van alle zes zinnen? Beslissingen op grond van welke taal het frame levert in gemengde constituenten, kunnen we niet nemen omdat dan de theorie circulair wordt.

2.4.1 Systeem- en inhoudsmorfemen

In het MLF-model wordt onderscheid gemaakt tussen systeem morfemen en inhoudsmorfemen. Dit onderscheid is beslissend bij het vaststellen van de ML. *The System Morpheme Principle* doet voorspellingen over de aanwezigheid van de ML en EL aan de hand van de aanwezigheid van systeem morfemen uit beide talen. Alle systeem morfemen in ML+EL constituenten die grammaticale banden hebben buiten de hoofdconstituent, komen van de ML. Myers-Scotton beschrijft systeem morfemen als lijkend op, maar niet identiek aan *closed-class items*. Hier vallen alle inflectionele affixen onder, omdat hun syntactisch gedrag heel anders is dan het gedrag van inhoudsmorfemen, zoals werkwoorden en zelfstandige naamwoorden. Functiewoorden behoren tot de gesloten en inhoudswoorden tot de open klasse. Functiewoorden maken deel uit van een gesloten klasse omdat er geen nieuwe woorden aan toegevoegd worden. Voorbeelden hiervan zijn lidwoorden, voorzetsels, voegwoorden en telwoorden.

Inhoudswoorden behoren tot de open klasse omdat er steeds nieuwe woorden toegevoegd worden. Er komen woorden bij voor nieuwe concepten. Voorbeelden hiervan zijn werkwoorden en zelfstandige naamwoorden. Tot zover is het onderscheid duidelijk. Maar als we naar het syntactische gedrag kijken levert dat problemen op. Tussen talen verschilt het gedrag van woorden uit bepaalde klassen, met name voorzetsels en voornaamwoorden. Toch zijn universele criteria nodig omdat het kennen van het onderscheid tussen inhoudsmorfemen en systeem morfemen van belang is voor het MLF-model.

Er zijn drie eigenschappen van inhouds- en systeem morfemen, beschreven door Jake en Myers-Scotton (1992, in Myers-Scotton 1993). Met [+/- *Quantification*], wordt aangegeven of een lexicaal item wel of niet tot een categorie behoort die een aantal of hoeveelheid aangeeft en of het een aanwijzend voornaamwoord is. Als een item het kenmerk [+ *Quantification*] heeft, is het een systeem morfem. Dit kenmerk geldt voor alle categorieën die naar een hoeveelheid of getal verwijzen. Telwoorden dus, bepaalde en onbepaalde. Ook lidwoorden, bezittelijke voornaamwoorden,

wh-vormen en andere categorieën die in de positie, voorafgaande aan een NP geplaatst kunnen worden, hebben het kenmerk [+ *Quantification*].

Categorieën die tijd of aspect aangeven, evenals veel gevallen van ontlening, bepalen de kwantificatie van gebeurtenissen en dragen ook het kenmerk [+ *Quantification*].

Inhoudsmorfemen hebben naast het kenmerk [- *Quantification*], het kenmerk [+ *Thematic Role-Assigner*] of het kenmerk [+*Thematic Role-Receiver*]. Deze kenmerken relateren thematische rollen (theta-rollen) aan de predikaat-argumentstructuur van een constituent. Thetarollen hebben te maken met de semantische relatie tussen werkwoorden (en bepaalde voorzetsels) en hun argumenten. Werkwoorden hebben het kenmerk [+ *Thematic Role-Assigner*], net als de meeste voorzetsels. Zelfstandige naamwoorden hebben het kenmerk [+ *thematic Role-Receiver*]. Elk lexicaal item dat deze kenmerken niet draagt, is een systeemmorfeem, zoals bijvoorbeeld koppelwerkwoorden en *complementizers*.

2.5 Constituenten

Hier wordt een beschrijving gegeven van de verschillende typen constituenten die het MLF-model onderscheidt. Het model verdeelt intrasententiële codewisseling in drie typen constituenten, die verschillend zijn maar aan elkaar gerelateerd door de *constraints* die hen beheersen.

1. ML+EL-constituenten. Deze constituenten bestaan uit morfemen van zowel de ML als de EL. Een veel voorkomende vorm is een enkel EL-morfeem in een frame van meerdere ML-morfemen. ML+EL-constituenten verschillen van de twee andere typen van codewisseling doordat ze beantwoorden aan de structurele specificaties van de *ML Hypothesis*. Vb. *si-ku-come*, 'I didn't come'.
2. ML-eilanden. Deze constituenten bestaan geheel uit ML-morfemen. Volgens de grammatica van de ML moeten ze goed gevormd zijn. Vb. *Ah si-vyo, kawaida huwa kwa gazeti* 'Ah, no, usually it's published in the papers'.
3. EL-eilanden. Deze eilanden bestaan uit EL-morfemen en moeten beantwoorden aan de grammaticale regels van de EL. Vb. *Kama last year i-li-ku-wa gazette under Public Service Commission*. 'For example: last year it was in the papers under Public Service Commission' (twee EL-eilanden).

In het MLF-model bepaalt de ML de volgorde van de morfemen. Deze taal verschaft alle syntactisch relevante systeem morfemen (*system morphemes*). *Content morphemes* (inhoudsmorfemen) van de EL kunnen in deze ML-frames ingevoegd worden, maar alleen als ze congruent zijn met de morfosyntactische specificaties van een ML-lemma. Levelt, 1989, (in Myers-Scotton, 1993) zegt dat een lemma de toegang is tot alle niet-fonologische aspecten van een woord, die relevant zijn voor de syntactische omgeving van het woord. Inhoudsmorfemen van de EL kunnen dus gebruikt worden in de ML+EL constituenten, terwijl een ontlening direct wordt toegestaan door z'n ML-lemma.

2.5.1 ML- en EL-eilanden

ML-eilanden bestaan uit alleen ML morfemen en EL-eilanden hebben slechts EL morfemen. Ze zijn grammaticaal welgevormd. Het ontstaan van ML-eilanden is te verklaren, doordat de grammaticale procedures in de ML steeds actief zijn. De enige EL-activiteit is waarneembaar als inhoudsmorfemen van de EL op plekken worden ingevoegd, die door ML-lemma's zijn voorbereid. Alle eilanden moeten uit minstens twee morfemen bestaan, zodat ze interne structuurafhankelijke relaties kunnen tonen. Als dat niet het geval is, kan niet bepaald worden van welke taal de grammatica afkomstig is. EL-eilanden zijn toegestaan als ze voldoen aan de EL welgevormdheidscondities maar ook de ML voorwaarden op de hele clause moeten kloppen. Een voorbeeld is de plaats in de zin.

The EL Island Trigger Hypothesis (Myers Scotton, 1993:139) beschrijft gevallen waarin EL-eilanden voor moeten komen:

Wanneer een incongruent EL-lemma geactiveerd wordt, volgt de formulator de morfosyntactische procedures van de EL. Deze produceren een welgevormde constituent als EL-eiland.

Myers-Scotton geeft bij deze hypothese een voorbeeld uit haar Nairobi-corpus met codewisselingen tussen Swahili en Engels:

(Engels is cursief gedrukt)

(5) (Wache mimi nielekeee tauni,) tukutane *this evening at the usual place*.

Let us meet

'(Let me go so that I may reach town,) let's meet this evening at the usual place'.

'*This*' is een systeemmorfeem uit de EL (Engels) omdat het het kenmerk

[+ *Qualification*] draagt. '*This*' kan dus alleen voorkomen in een EL-eiland.

In het onderstaande *Morpheme-Order Principle* wordt uitgelegd waarom deze constituent een EL-eiland moet worden.

2.5.2 Hypotheses en ML+EL -constituenten

Myers-Scotton heeft twee hypothesen die voorspellingen doen over ML+EL-constituenten, **The ML-Hypothesis** en **The Blocking Hypothesis**. De ML-hypothese verklaart het verschil in activatie tussen de morfosyntactische procedures van de ML en de EL tijdens de productie van ML+EL-constituenten:

As an early step in constructing ML + EL constituents, the ML provides the morfosyntactic frame of ML + EL constituents. (Myers-Scotton, 1993:82)

De ML-hypothese zegt dat de grammaticale procedures in de formulator, de centrale structuur in het taalproductiesysteem, enkel procedures zijn, gebaseerd op de ML. Ook zegt de hypothese dat het bouwen van het frame vooraf gaat aan de invoeging van morfemen. Uit deze algemene hypothese leidt Myers-Scotton twee testbare hypothesen af.

The Morpheme-Order Principle : In ML + EL constituents consisting of singly-occurring EL lexemes and any number of ML morphemes, surface morpheme order will be that of the ML.

The System Morpheme Principle : In ML + EL constituents, all system morphemes which have grammatical relations external to their head constituent will come from the ML. (Myers-Scotton:83)

The Morpheme-Order Principle stelt dat gepaste morfemen binnen een tweetalige clause slechts uit één taal komen, namelijk de ML. Maar binnen EL-eilanden, die in tweetalige clauses voorkomen, zijn EL-morfemen aanwezig. Dan is het een EL-eiland. Het principe geldt echter niet als er twee of meer morfemen uit de EL aanwezig zijn in de constituent en er geen sprake is van een EL-eiland.

The System Morpheme Principle stelt dat als er systeem-morfemen nodig zijn in ML+EL-constituenten, deze afkomstig zijn van de ML. Er kunnen wel EL-morfemen voorkomen als bijvoorbeeld meervoudssuffixen van zelfstandige naamwoorden. Maar als er systeem-morfemen uit de EL zijn als inflectie op de stam, moet er ook een ML-versie van die inflectie zijn. Deze systeem-morfemen uit de EL hebben dan geen functie, maar zijn een productiefout.

Bij de productie van ML+EL-constituenten is er geen taalwisseling in het frame. Een dergelijke constituent gaat als het ware door twee verschillende soorten procedures. De ene bouwt het frame met de morfeemvolgorde en de systeem-morfemen van de ML, de andere vult de inhoudsmorfemen in. Myers-Scotton beweert dat de syntactische componenten van beide talen niet actief zijn in de productie van deze constituenten (1993:119).

The Blocking-Hypothesis: In ML+EL constituents, a blocking filter blocks any EL content morpheme which is not congruent with the ML with respect to three levels of abstraction regarding subcategorization. (Myers-Scotton, 1993:120)

Een inhoudsmorfeem uit de EL kan alleen in een ML-frame ingevoegd worden wanneer dit morfeem congruent is met de morfosyntactische specificaties van een ML-lemma. Myers noemt drie gevallen waarin de ML een EL-inhoudsmorfeem blokkeert in ML+EL-constituenten:

1. Als de EL een bepaalde grammaticale categorie als inhoudsmorfeem beschouwt en de ML beschouwt deze categorie als systeem-morfeem, dan blokkeert de ML het verschijnen van de EL-inhoudsmorfeem.
2. Als inhoudsmorfemen uit de EL niet congruent zijn met een ML-inhoudsmorfeem met betrekking tot de toekenning van thetarollen, dan blokkeert de ML deze morfemen.

3. Als de EL- en de ML-inhoudsmorfemen niet congruent zijn wat betreft pragmatische functies, worden de EL-morfemen geblokkeerd door de ML.

Als de spreker toch EL-lexemen gebruikt die niet congruent zijn met de ML, om welke reden dan ook, dan moet het frame van de ML+EL-constituent gebroken worden. Er ontstaat dan een EL-eiland.

2.6 Ontlening

Een ander gevolg van taalcontact is ontlening.

Nortier (2009) zegt dat het hedendaagse Nederlands vol zit met woorden die uit andere talen afkomstig zijn, op terreinen, waarin die andere talen en hun sprekers superieur waren of zijn. Soms gaat het om woorden waarvoor in het Nederlands geen equivalent is, of over concepten die nieuw zijn of waren.

Poplack (1990) beschrijft ontlening als de aanpassing van lexicaal materiaal aan de morfologische en syntactische en fonologische patronen van de ontvangende taal. Het is noodzakelijk om ontleende vormen en codewisselingsvormen te onderscheiden, omdat ontleningen deel uitmaken van het mentale lexicon van de ML en codewisselingsvormen niet. Wanneer een systeemmorfeem een ontlening is uit de EL mag het wel in ML+EL constituenten voorkomen, omdat het opgenomen is in de ML. Dit mag niet als het systeemmorfeem een codewisseling is, volgens *the System Morpheme Principle*.

Myers-Scotton (1993) onderscheidt twee vormen van ontlening, namelijk culturele ontleningen en kernontleningen. Culturele ontleningen zijn woorden voor objecten die nieuw zijn in de ML-cultuur. Kernontleningen zijn items waarvoor de ML altijd equivalenten heeft en kernleenwoorden ontmoeten dus geen echte lexicale noodzaak. Een voorbeeld van kernontlening uit het Swahili/Engelse corpus (Myers-Scotton 1993, 174), no. 36 is:

- (6) Nilikuwa na shughuli kidogo hapo *town*. Kwanza nilipeleka barua zangu kwa *posta*. Huko nikakutana na wasichana wengine wa kwetu.

'I had a little business here in town. First I took my letters to the post office. And there I met some other young women from our home place'.

Het lexem *town* komt veel voor in gesprekken en is duidelijk een kernleenwoord. Deze leenwoorden hebben een andere status dan culturele ontleningen (*posta* is een voorbeeld van een culturele ontlening) omdat ze wedijveren met ML-lexemen. Het is een status, identiek aan die van codewisselingsvormen.

Culturele ontleningen hebben de rol van het vullen van lexicale gaten in de ML, maar voor kernontleningen is er geen noodzaak (Mougeon en Berriak, 1991, p. 199), doordat de ML altijd genoeg vergelijkbare items in voorraad heeft. Kernontleningen hebben als doel zekere soorten van contactsituaties te promoten om zich te identificeren met de EL-cultuur of met aspecten daarvan. Leenwoorden kunnen er voor zorgen dat normale ML-woorden niet voldoende zijn. Daarom zijn er zoveel leenwoorden van Anglo-Normandisch Frans in het Engels (Haugen, 1992).

Kernontleningen komen volgens Myers-Scotton de taal binnen door codewisseling. Andere (ook eentalige) mensen nemen de woorden uit de EL over, bijvoorbeeld omdat een belangrijke persoon ze gebruikt en men hem gewoon navolgt. Een voorbeeld hiervan vond ik in Nortier (2009, 175):

(7) Het is *cool* om te *shoppen* met de *kids*.

Doordat kernontlening begint met codewisseling, liggen aan deze ontlening dezelfde *constraints* ten grondslag als aan codewisseling. De meeste kernontleningen zullen dus inhoudswoorden zijn volgens het MLF-model, als ze beginnen als codewisselingsvormen in ML+EL-constituenten.

In het geval van culturele ontlening wordt beschreven dat de EL de bron voor ontlening is en gerelateerd aan CS als verschijnsel door dezelfde typen van contactsituatie.

De processen die ten grondslag liggen aan kernontlening en codewisseling zijn volgens Myers-Scotton gelijk.

Maar Poplack en haar medewerkers hebben andere ideeën. Zij zijn van mening dat codewisseling en ontlening verschillende processen volgen en onderworpen zijn aan verschillende *constraints* en voorwaarden.

Vormen die zowel fonologisch, morfologisch en syntactisch in de ML zijn geïntegreerd, zijn volgens hen de duidelijkste vormen van ontlening (Sankoff, Poplack en Vanniarajan, 1990). Myers-Scotton gaat hier tegen in met als argument dat een aantal studies 'disintegratie' van leenwoorden laat zien. Woorden zijn fonologisch minder geïntegreerd dan ze eerder waren. Fonologische integratie is dus geen goed criterium om te bepalen of een woord een ontlening is of een codewisseling.

Ook het vergelijken van morfosyntactische integratie levert weinig op, omdat bij codewisseling items uit de EL in ML+EL-constituenten (losse lexemen) ook de grammaticale regels van de ML volgen, net als ontleningen. Items uit de EL in EL-eilanden (meerdere lexemen) volgen weer de grammaticale regels van de EL.

Zoals al vermeld is, kunnen codewisselingsvormen ontleningen worden door het toenemen van de frequentie en het gebruik ervan door eentaligen. Meer is niet nodig volgens Myers-Scotton omdat ze reeds op elkaar lijken door de morfosyntactische procedures die ze ondergaan tijdens de taalproductie. Dat wil niet zeggen dat alle codewisselingen ontleningen worden. Sommige verschijnen één keer in een gesprek en daarna nooit meer. Relatieve frequentie is voor Myers-Scotton een oplossing voor de vraag of er sprake is van een ontlening of van een codewisselingsvorm. Ontleningen zullen vaker voorkomen volgens haar *Preferential Path Principle*:

In bilingual production, lexical items from the ML lexicon will be more frequently accessed since they are inherently on the preferential path. Lexical items from the EL may also be accessed in under the conditions specified by the MLF model, but they are less preferred and therefore less frequent.

(Myers-Scotton, 1993:194)

Dit principe leidt volgens Myers-Scotton tot de voorspelling dat ontleningen vormen zijn die oorspronkelijk uit de EL komen en meer voorkomen dan hun inheemse tegenhangers. Ze tonen een herhalende waarde van 5 %.

Toch is relatieve frequentie niet altijd een werkbaar criterium. Dit is het geval als een concept heel weinig voorkomt in gesprekken. Want '50 % van de gevallen' kan betekenen dat een concept één of twee keer voorkomt. Hoe kun je een ontlening van een codewisseling onderscheiden als beide een of twee keer voorkomen?

Myers-Scotton neemt minimaal drie keer voorkomen in verschillende gesprekken in een corpus van 20 uur als extra markering voor ontleningen.

Callahan (2002) neemt in haar analyse van Spaans/Engelse codewisseling niet het frequentiecriterium van Myers-Scotton over, maar wel het criterium dat woorden ontleningen zijn als ze door eentaligen gebruikt kunnen worden en dus opgenomen zijn in het mentale lexicon van de ML. Ze classificeert ontleningen op basis van fonologische en morfologische adaptatie. Wat is nu het belang van het MLF-model bij het onderscheid tussen CS en ontleningsvormen? Een relevante eis van het MLF-model is dat de twee talen die actief zijn bij CS, niet tegelijk toegankelijk zijn. Er is een voorkeurspad. ML-morfemen, geen EL-morfemen als CS-vormen, bewegen zich op dit pad als deel van het mentale lexicon van de ML. Terwijl ontleningen en CS-vormen dezelfde morfosyntactische procedures kunnen ondergaan worden ontleningen vlugger in constructies opgenomen, waarvoor de ML het kader vormt. Ontleningen zijn toegankelijk via hun eigen lemma in de ML.

2.7 Problemen en aanpassingen bij het MLF-model

Volgens het MLF-model moeten alle systeemvormen door de ML geleverd worden, tenzij ze onderdeel zijn van een EL-eiland. Bentahila (1995) geeft echter in zijn recensie van *Duelling Languages* een aantal voorbeelden uit zijn eigen Frans-Arabische data, waarin systeemvormen als lidwoorden, bezittelijke voornaamwoorden en een voorzetsel uit de EL (Arabisch) voorkomen, terwijl de rest van de zin in het Frans (ML) is. Dat brengt hem tot de conclusie dat het niet waarschijnlijk is dat het MLF-model universeel is en patronen voor alle talen kan voorspellen.

Anderen, zoals Deuchar (2004), kijken positiever tegen het MLF-model aan en zeggen dat het aantal uitingen dat problemen oplevert, slechts een klein percentage van de data vormt. Weer anderen proberen oplossingen te bedenken en stellen aanpassingen van het MLF-model voor.

Een voorbeeld van deze laatste groep onderzoekers is Callahan (2002), die in haar Spaans/Engelse data ook tegen problemen aanloopt. Zo vindt ze bijvoorbeeld zinnen waarin constituenten inhoudsmorfemen uit de ML en een systeemmorfeem uit de EL bevatten:

(8) (*Todos los burros*) would shuffle chairs. I would also join [*los slow ones*].

Uit: Delgado, (1982, p. 66-67)

De cursief gedrukte woorden in deze zin zijn Spaans. De ML is Engels. '*Todos los burros*' is een welgevormd EL-eiland. Het tweede '*los*' levert hier een probleem op, omdat het een systeemmorfeem uit de EL is. In sommige gevallen is de oplossing van Callahan dat de woorden na het systeemmorfeem uit de EL een ontlening van uit het Engels in het Spaans zijn. Ze tekent bij deze zin aan dat het niet waarschijnlijk is dat '*slow ones*' een ontlening zou zijn. Haar oplossing voor deze zin is dat ná 'join' een *ML-shift* plaatsvindt. In '*los slow ones*' is de ML Spaans, zodat hier sprake is van een ML+EL-constituent.

In haar data bevinden zich minstens zes teksten met zinnen waarvan men uit moet gaan van een *ML-shift* als men wil dat het MLF-model toepasbaar is. Op grond hiervan stelt zij voor een grotere flexibiliteit van de ML toe te staan. Ze stelt ook voor om toe te staan dat ML-constituenten in EL-eilanden voorkomen. Het gaat dan om één of enkele woorden (ML). Meerdere woorden in de ML zouden dan weer een ML-eiland in een EL-eiland vormen.

2.8 Woordvolgorde van het Engels en het Nederlands

Engels en Nederlands verschillen soms van woordvolgorde. Het Engels heeft SVO als volgorde, met het onderwerp voorop in de zin, gevolgd door werkwoord en object. Het Nederlands kent ook SVO in de oppervlaktestructuur van hoofdzinnen, maar in bijzinnen heeft het Nederlands SOV als woordvolgorde, terwijl het Engels ook daar de SVO volgt. Dit blijkt uit het volgende voorbeeld dat ik hoorde:

(9) M. *Do you like it?* D. *Yes, I think that it is a beautiful GPS-walk in de bossen van Garderen.*

In deze zin is '*that it is a beautiful GPS-walk [...]*' een bijzin. De woordvolgorde is die van het Engels (SVO). In het Nederlands zou de zin zo zijn: '(Ik denk dat) het een mooie GPS-wandeling in de bossen van Garderen is'. De woordvolgorde SOV heeft het werkwoord achteraan of midden in de zin.

Dergelijke verschillen in woordvolgorde kunnen volgens *the Morpheme-Order Principle* van Myers-Scotton (1993) aangeven welke taal in de zin de ML is. Volgens dit principe, dat in paragraaf 2.5.2 is besproken, moeten de woorden of morfemen de woordvolgorde van de ML volgen.

Er is ook de V2 regel: 'Gisteren wandelde ik' is de Nederlandse volgorde met het werkwoord op de tweede plaats in de zin, versus '*Gisteren ik wandelde', zoals de Engelse woordvolgorde is.

De volgorde van zelfstandige naamwoorden en bijvoeglijke naamwoorden is zowel in het Engels als in het Nederlands gelijk.

De woordvolgorde wordt hier aangestipt omdat deze informatie nodig is voor de analyse van Engels/Nederlandse codewisseling en ontlening, die in de volgende hoofdstukken besproken wordt.

3. Onderzoeksvragen

3.1 Hoofdvraag

Myers-Scotton heeft het MLF-model ontwikkeld, waarvan ze beweert dat daarmee zowel vormen van codewisseling als ontlening voorspeld kunnen worden in meertalige conversatie. Ze beweert ook dat dit model universeel is. Dit laatste wordt tegengesproken door Callahan (2004) en anderen die vraagtekens zetten bij het bepalen van de ML in alle talen met behulp van dit model.

In het beschrijven van mijn Engels/Nederlandse data wil ik daarom kijken naar het volgende:

Is het mogelijk om in een corpus Engels-Nederlandse data codewisseling en ontlening te verklaren of te interpreteren aan de hand van het MLF-model?

3.2 Deelvragen

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden, stel ik de volgende deelvragen die opgesteld zijn naar aanleiding van de in hoofdstuk 2 besproken literatuur.

1. Is het mogelijk om door middel van vier gesprekken met mensen die een verschillende moedertaal hebben, de ML vast te stellen volgens de criteria van het MLF-model van Myers-Scotton en wat is in de gesprekken de ML in de zinnen met intrasententiële codewisseling?
2. Hoe vaak komen ML+EL-constituenten, EL-eilanden en ontleningen voor in mijn data?
3. Komen er ontleningen voor bij ééntalige fragmenten in de data?

3.3 Hypothesen

1. De ML van de proefpersonen zal vermoedelijk de L1 zijn, in navolging van Myers-Scotton. En dat is voor de moeder Engels en voor de vader Nederlands hoewel hij vaak de taal spreekt die niet zijn moedertaal is. Van de kennis verwacht ik ook dat haar L1 Nederlands zal zijn. Zelfs van de kinderen verwacht ik dat hun L1 Nederlands zal zijn want de ouders gaven aan dat de kinderen in een half jaar tijd vloeiend Nederlands hebben leren spreken. Misschien is de *bottom up* benadering van Callahan (2004) een goede benadering om voor mijn data de ML te bepalen, omdat deze benadering geschikt is voor losse zinnen en ik verwacht dat mijn data grotendeels uit losse zinnen bestaat hoewel die wel deel kunnen uitmaken van een gesprek.
2. ML+EL-constituenten zullen vermoedelijk vaker voorkomen dan EL-eilanden omdat er niets met de structurele regels van de EL gedaan wordt en er slechts een lexeem uit de ML

ingevoegd hoeft te worden. Codewisselingen komen denk ik vaker voor dan ontleningen hoewel ontleningen deel zijn (geworden) van het ML-lexicon.

3. Sankoff, Poplack en Vanniarajan (1990:97), maken onderscheid tussen CS en ontlening. CS behoort tot tweetalig gedrag en ontlening tot een eentalige mogelijkheid.

Ik verwacht dat er in mijn data eentalige fragmenten zijn waarin geen codewisseling voorkomt want de vader geeft aan dat hij consequent Nederlands spreekt met de kinderen en de kinderen zouden volgens beide ouders ook Nederlands spreken.

Aan de hand van deze deelvragen hoop ik een beeld te schetsen van de ML van de deelnemers aan de gesprekken en een antwoord te formuleren op de hoofdvraag.

4. Methode van onderzoek

Om bovenstaande vragen te kunnen beantwoorden, ga ik een kwalitatief onderzoek uitvoeren. Bij dit onderzoek wil ik gebruik maken van de volgende methoden: literatuurstudie, diepte-interview en enquête. Voor een enquête is gekozen om een volledig beeld te krijgen van de achtergrond van het gezin. Naast de sociolinguïstische gegevens en de theorie krijgt de onderzoeker hierdoor een beter inzicht (Maso, 1994:29-44).

Ten behoeve van het onderzoek is een meertalig gezin benaderd dat inmiddels drie jaar in Nederland woont. Beide ouders en de kennis die bij één van de gesprekken aanwezig is, zijn geïnterviewd. Verder heeft de vader vier gesprekken opgenomen. Deze worden getranscribeerd en de gegevens uit de gesprekken worden uitgewerkt in tabellen om een overzicht te krijgen van de resultaten.

4.1 Proefpersonen

Het MLF-model van Myers-Scotton (1993:7) veronderstelt niet dat sprekers vloeiend de EL spreken als ze zich wagen aan codewisseling (zie paragraaf 2.1). Het is voldoende als men naast kennis van de ML alleen kennis heeft van EL-inhoudsmorfemen om ML+EL-constituenten te produceren. Voor het produceren van EL-eilanden is een betere beheersing van de EL nodig, omdat in die constituenten de grammaticale regels van de EL toegepast worden.

Om een beeld te schetsen van de vaardigheid van de sprekers en een poging te wagen de L1 te ontdekken, geef ik een beschrijving van de sociolinguïstische achtergrond van de deelnemers aan de gesprekken in mijn data. Die informatie heb ik verkregen door gesprekken met de deelnemers en door enquêtes die ze ingevuld hebben.

4.2 De sociolinguïstische achtergrond van de deelnemers

Het gezin dat ik (mondeling) geïnterviewd heb, bestaat uit:

Vader (TI): Nederlander, onder de veertig.

Moeder (NA): Sri Lankaanse, onder de veertig.

Drie zoontjes: RY, JO en BO van bijna 5, 3 en 1 jaar.

Het gezin woont nu ongeveer drie jaar in Nederland. De moeder komt uit Sri Lanka, de vader woonde dertien jaar in het buitenland (Indonesië, Cambodja, Sri Lanka) maar heeft Nederlands als moedertaal. Bij het laatste gesprek is een meisje van zestien aanwezig. Ze is Nederlandse en heeft in Cambodja en Sri Lanka gewoond waar ze dit gezin goed heeft leren kennen. Ze spreekt Nederlands (L1) met als L2 Engels. Dat spreekt ze beter, zegt ze.

NA werkt niet buitenshuis, in verband met de kleine kinderen, maar heeft nu wel gesolliciteerd bij een internationaal bedrijf. Ze heeft in Sri Lanka een basiscursus Nederlands gevolgd en later, in Nederland, heeft ze de inburgeringscursus met succes afgesloten.

NA en TI spreken onderling bijna uitsluitend Engels. Als de kinderen erbij zijn, switchen ze wel.

NA geeft zichzelf een 2 voor Nederlands en een 10 voor Engels. Haar moedertaal is Engels. Tamil is haar L2 en Sinhala haar L3. Ze zegt dat ze Nederlands (L4) spreekt met een Engels accent.

Engels is voor haar thuis anders dan op school of bij het boodschappen doen. Thuis kan ze gemakkelijker Engels praten. Ze voelt zich schuldig dat ze niet beter Nederlands spreekt. Ze rekent hardop in het Engels en spreekt die taal het liefst en ook het best. Schelden doet ze in het Engels of Tamil maar steeds vaker in het Nederlands. Bidden (het is een Christelijk gezin) gebeurt in het Engels en een boodschappenlijstje schrijft ze in het Engels of in het Nederlands. Dat kan te maken hebben met het feit dat artikelen in de winkel in het Nederlands aangegeven zijn.

Er wonen enkele Sri Lankaanse families in de buurt, waar ze voorzichtig contact mee heeft. Op de school van haar zoon ontmoet ze moeders met wie ze Nederlands spreekt. In de Nederlandstalige kerk die het gezin bezoekt, ontmoet NA veel expats. Ze spreekt daar 95% Engels en 5% Nederlands. Samen spreken NA en TI Engels, soms met een Sinhala- of Tamilwoord ertussen om die taal niet kwijt te raken.

NA spreekt meestal Engels met de kinderen maar als ze iets wil benadrukken, gebruikt ze bijvoorbeeld de volgende Nederlandse zin: 'Ik wil dat je dat doet!'

De kinderen praten tegen hun moeder in het Nederlands maar ze verstaan het Engels van haar prima. NA gebruikt wel enkele specifieke Nederlandse woorden, zoals 'stofzuiger' dat een cultureel leenwoord is geworden in dit gezin, evenals pindakaas, chocolade hagelslag, verwarming en koelkast.

TI werkt voor een NGO. Zijn voertaal op het werk is voornamelijk Nederlands maar voor de e-mail gebruikt hij Engels. Hij spreekt graag Engels, beschouwt het zelfs als zijn ML, hoewel zijn L1 Nederlands is. Hij vertelt dat hij door de jaren in het buitenland veel Nederlandse uitdrukkingen kwijtgeraakt is. Hij schrijft in zijn agenda Engels maar ook Nederlands, bidt in het Nederlands en soms in het Engels en gebruikt meestal Engels als ondertiteling bij een film. Schelden doet hij in het Nederlands, soms in het Engels. Thuis spreekt hij met de kinderen alleen Nederlands. Hij wisselt met hen niet van taal en zegt daar consequent in te willen zijn.

De kinderen zijn nog jong. De oudste zoon RY zit in groep 1 van het basisonderwijs. De tweede zoon JO is nog geen vier jaar en bezoekt een peuterspeelzaal waar hij goed Nederlands heeft leren spreken. Ze spreken deze taal volgens beide ouders beter dan het Engels. Dat komt omdat de kinderen 2 en 1 jaar oud waren toen ze in Nederland kwamen wonen. Hun L1 was het Engels maar vader en moeder beweren dat nu het Nederlands bezig is hun L1 te worden. Thuis worden ze door hun moeder Engelstalig opgevoed maar het Engels wordt minder, naarmate de kinderen beter en meer Nederlands spreken. Het gezin heeft wel kennissen die Engels spreken maar hier in Nederland woont familie van TI, waardoor de jongens, behalve op school, veel met Nederlands sprekende kinderen in aanraking komen. De kinderen bidden in het Nederlands, schelden in het Nederlands. Beide kinderen spreken thuis meestal Nederlands hoewel ze 'de taal van mama' prima begrijpen. Deze dingen maken het niet eenvoudig om de moedertaal van de kinderen vast te stellen of te stellen dat de kinderen echte *bilinguals* zijn.

MA, de kennis van het gezin, is een Nederlands meisje van 16 jaar dat 13 jaar in het buitenland heeft gewoond en tweetalig is opgevoed. Ze woont nu negen maanden in Nederland en bezoekt een internationale school (op IB-niveau). Ze geeft zichzelf een 8 voor Nederlands en een 9 voor Engels. Ze gebruikt het Nederlands om te bidden en om een boodschappenlijstje te schrijven maar in haar agenda schrijft ze vaak Engels. Ze spreekt Engels net zo makkelijk als Nederlands en ze zegt geen voorkeur te hebben. Haar spreektaal stemt ze af op de gesprekspartner. Toch denkt ze dat Nederlands vermoedelijk haar moedertaal (L1) en haar ML is. Ze is slechts bij één gesprek aanwezig.

Overzicht van de verschillende gezinsleden en hun vermoedelijke moedertaal (L1)

Naam	Functie in het gezin	Leeftijd	(Vermoedelijke) L1
NA	moeder	>30	Engels
TI	vader	>30	Nederlands
RY	zoon/broer	4/5	Nederlands/Engels
JO	zoon/broer	2/3	Nederlands
MA	kennis	16	Nederlands/Engels

Tabel 1

4.3 Dataverzameling en corpusbeschrijving

De spontane spraak is de basis voor mijn onderzoek naar codewisseling en ontlening (Gardner-Chloros, 1990:97). Het is belangrijk om opnames te maken van de spraak van mensen in hun eigen omgeving, zonder de aanwezigheid van vreemden. Dan zijn de proefpersonen op hun gemak en de data zullen representatief zijn voor hun taalgebruik. Daarom heb ik alleen de vader van het gezin ingelicht over de reden van de opnames. Niet, wat ik precies zou onderzoeken. Ook zijn vrouw, NA, wist dat er gesprekken opgenomen zouden worden. Er zijn vier opnames gemaakt, waarvan drie onder het eten. Het derde gesprek is een opname van de kinderen die aan het spelen zijn. De kinderen waren niet op de hoogte en de kennis die bij het vierde gesprek aanwezig was, ook niet. Na afloop van de opnames is wel aan de kennis verteld dat het gesprek opgenomen was.

4.3.1 Opnames

De vier opnames duren elk ongeveer 30 minuten. Het laatste gesprek is langer, ongeveer 45 minuten. Er zijn vier sprekers die beschreven zijn in paragraaf 4.2. Tijdens het laatste gesprek is een vijfde spreker aanwezig. Zij is een goede bekende.

Onder de gespreksdeelnemers zijn drie jonge kinderen, dus lopen er gesprekken door elkaar of worden afgebroken. Zinnen zijn soms niet goed te verstaan want het geluid van stemmetjes, borden, bestek en schalen, zorgt voor onduidelijkheden.

TI en NA lopen ook regelmatig naar de keuken, waardoor ze slecht te verstaan zijn. Daarom heb ik fragmenten die onduidelijk waren, niet gebruikt. Die voegen niets toe aan de waarde van de gesprekken.

De Engelse delen in de tekst zijn *cursief* gedrukt en onderstreept, de Nederlandse delen recht. Wanneer er een ontlening wordt gebruikt, is die tekst onderstreept. Een pauze in de zinnen wordt aangegeven met '...'.

4.3.2 Data

Van iedere deelnemer aan de gesprekken heb ik geteld hoeveel Engelse en Nederlandse woorden hij of zij gesproken heeft. Het is ook van belang om codewisselingen te onderscheiden van ontleningen. De criteria daarvoor zijn de volgende: (a) In het classificeren van ontleningen volg ik Callahan voor een deel, door het overnemen van het criterium dat een woord beschikbaar moet zijn voor eentaligen en het niet overnemen van het criterium van frequentie, omdat mijn corpus te klein is om te verwachten dat woorden minimaal drie keer voorkomen, zoals Myers-Scotton aangeeft. (b) Ik kan niet bepalen of een woord fonologisch geïntegreerd is in de ontvangende taal, omdat NA een Sri Lankaans accent heeft. Ook TI spreekt Nederlands met een accent. Maar Deuchar geeft aan dat woorden die in het woordenboek voorkomen, als ontlening gerekend worden. (c) Er is ook een aantal woorden als ontlening gerekend dat niet in het woordenboek voorkomt. Dan is Callahan weer wel nagevolgd. Dit is gebeurd als het woord morfologisch aangepast is aan de ontvangende taal. Soms herhaalt een spreker een woord van de vorige spreker, terwijl de rest van de zin in een andere taal is en de eerste spreker het herhaalde woord niet begrijpt.

Een voorbeeld van een morfologisch aangepast woord dat als ontlening is gerekend:

- (10) 1.NA: *It's a bit cold, but yeah, it's ok.*
2. TI: Hapje? En ben je al een beetje gesettled in Nederland?
3. MA: Ja, ja, ik ben wel gesettled, ik heb een baantje bij de Mac en ... uhh... het is wel leuk hier maar erg druk...
4.NA: *Don't worry*
5. TI: *I know*, ik vond het verschrikkelijk. Ik heb na tien jaar voor het eerst een agenda...

In dit deel van het gesprek worden door de deelnemers verschillende talen gesproken. De Nederlandsprekende TI gebruikt het Engelse woord 'gesettled' en MA neemt het over. Beiden verbuigen het op de Nederlandse manier, zie de regels twee en drie. Daarom is dit woord als ontlening beschouwd en niet meegeteld als een Engels woord.

Nog een voorbeeld van een term die overgenomen wordt door de andere deelnemers.

- (11) 1.TI: Er is nog een beetje dhal als je dat lekker vindt.
2.MA: Oh! Nou ja, we hebben thuis ook dus...
3. NA: *I'm sure you cook it much nicer.*

4.MA: *Oh no...*

5.NA: *The other day we went to ..., she had to make dhal and chicken curry.*

6.MA: *This Sri Lankan Lady, she cooked dhal for us and it was much better than our dhal.*

In voorbeeld 11 is te zien dat de gespreksdeelnemers het woord 'dhal', een bekend gerecht in Sri Lanka, allemaal kennen en het woord van elkaar overnemen. De zinnen zijn verder of Nederlands of Engels maar dit Sri Lankaanse woord wordt overgenomen als ontlening. Ontleningen vanuit het Engels zijn in deze data onder andere uitroepen als 'wow', 'cool' en woorden als 'lunch' of 'stewardess'.

Woorden in een Engelse zin die de fonologische regels van het Engels volgen maar verder volledig bij het Nederlands horen, zijn als Nederlandse woorden geteld.

NA zegt bijvoorbeeld in een gesprek:

- (12) 1.NA: *Who you would. I mean inburgerers, people who are coming*
2. *in here, to learn the language. And most probably they have*
3. *an uitkering or whatever...*

NA spreekt 'inburgeraars' hier uit als 'inburgerers', op de Engelse manier. In Sri Lanka wonen nog nakomelingen van de VOC die 'burgers' genoemd worden maar men spreekt het woord daar uit op z'n Engels, ongeveer als 'burgerers'. NA gebruikt ook het woord 'uitkering' en een paar regels eerder 'inburgeringscourse', zodat ik dit woord 'burgerers' toch als een Nederlands woord gerekend heb en niet als een ontlening.

Er is een aantal woorden uitgesloten van de tellingen. Namen zijn niet meegeteld omdat daarvan niet te zeggen is of ze bij het Nederlands of het Engels horen. Uitingen als 'eh' en 'oh' zijn uitgesloten, evenals woorden waarvan het alleen op grond van de uitspraak te bepalen is uit welke taal ze komen, zoals 'ja/yeah', 'okee/okay' en 'wat/what'. De uitspraak is niet echt een goede maatstaf bij het bepalen uit welke taal het woord komt, omdat NA alles met het accent van haar moedertaal uitspreekt en ook TI enigszins een accent heeft. Verder zijn samentrekkingen als EN: didn't, it's, wanna, en NL: da's, als twee woorden geteld omdat ze ook als twee woorden voorkomen en dan hetzelfde betekenen. De Nederlandse samentrekking 'zo'n' is een uitzondering want deze heeft een betekenis op zichzelf gekregen. 'Papa' en 'mama' heb ik als Nederlandse woorden meegeteld omdat MA het heeft over haar 'mom' en TI 'dada' zegt tegen NA's vader.

4.3.3 Woorden in plaats van morfemen

Myers-Scotton geeft aan dat in sommige gevallen beter woorden dan morfemen geteld kunnen worden (zie paragraaf 2.4). Hoewel Nederlands en Engels slechts licht agglutinerende (analytische)

talen zijn, heb ik toch woorden geteld in plaats van morfemen, omdat het Engels en het Nederlands een verschillende typologie hebben die soms resulteert in een verschil in morfemen.

Een voorbeeld van het verschil in morfemen tussen het Nederlands en het Engels:

	Engels	Morfemen	Nederlands	Morfemen
1 ^e pers. ev.	I work	2	ik werk	2
2 ^e pers. ev.	You work	2	jij werkt	3
3 ^e pers. ev.	He works	3	hij werkt	3
1 ^e pers. mv.	We work	2	wij werken	3
2 ^e pers. mv.	You work	2	jullie werken	3
3 ^e pers. mv.	They work	2	zij werken	3

Tabel 2

In het Nederlands en in het Engels komen sterke en zwakke werkwoorden voor, maar waar Engels bij zwakke werkwoorden een voltooid deelwoord vormt door het affix *-ed* achter de stam te zetten, gebruikt het Nederlands vaak twee affixen voor het vormen van een voltooid deelwoord: *ge-stam-d/ge-stam-t*. Het zou dus eveneens voor een verschil tussen de talen kunnen zorgen als er alleen morfemen geteld worden. Er zijn meer verschillen die voor een ongelijk aantal morfemen kunnen zorgen. Daarom is woorden tellen een goede oplossing voor deze problemen.

5. Resultaten

5.1 Resultaten die beantwoording van de eerste deelvraag mogelijk maken

In deelvraag 1 wordt de vraag gesteld of het mogelijk is om in vier gesprekken, die samen ongeveer twee uur in beslag nemen, van mensen met een verschillende moedertaal de ML te bepalen volgens de criteria van Myers-Scotton.

Om deze vraag zo goed mogelijk te kunnen beantwoorden, begin ik met de resultaten van het onderzoek. In tabel 3 is het aantal Engelse en Nederlandse woorden per spreker opgenomen, met de bijbehorende percentages van het totaal aantal woorden.

Aantal woorden per persoon en per taal

Woorden per taal	EN	EN	NL	NL	Totaal	Totaal
Persoon	aantal	%	aantal	%	aantal	%
NA	1902	80,90	449	19,10	2351	100,00
TI	652	25,82	1873	74,18	2525	100,00
RY	14	4,42	303	95,58	317	100,00
JO	25	4,68	509	95,32	534	100,00
MA	497	80,68	119	19,32	616	100,00
Totaal per taal	3090	48,72	3253	51,28	6343	100,00

Tabel 3

Op grond van het aantal woorden van MA, die deelnam aan één gesprek, is te zien dat ze meer Engels spreekt dan Nederlands. Dit grote verschil had ik niet verwacht, want MA woont al bijna een jaar in Nederland en ze spreekt met haar familie Nederlands. Het komt waarschijnlijk doordat ze in Sri Lanka met NA en TI steeds Engels heeft gesproken. Bovendien gaf ze al aan een voorkeur te hebben voor het Engels. Dat bleek ook uit een hoger cijfer voor Engels dan voor Nederlands in de enquête. NA spreekt meer Engels dan Nederlands zodat de verwachtingen met betrekking tot de L1 van NA uitkomen. RY, JO en TI gebruiken veel meer Nederlands dan Engels. TI vertelde dat hij met de kinderen Nederlands spreekt dus komen de uitkomsten overeen met de sociolinguïstische gegevens uit het interview.

In de bovenstaande tabel is te zien dat er in de vier gesprekken in totaal meer Nederlands dan Engels wordt gesproken. Omdat het per persoon nogal verschilt in welke mate men Nederlands en Engels spreekt en omdat uit de beschrijving van de deelnemers blijkt dat ze zeer waarschijnlijk verschillende moedertalen (L1) hebben, is voor iedere proefpersoon de ML apart bepaald. Deze komt volgens Myers-Scotton vaak overeen met de L1. In tabel 3 is te zien dat de L1 van NA en MA Engels is. Op basis van de sociolinguïstische informatie en op grond van het aantal Engelse woorden is dus te

zeggen dat Engels in het algemeen hun ML is. Voor RY en JO is Nederlands de ML en voor TI is in deze gesprekken Nederlands de L1 en de ML.

Bij het analyseren blijkt dat er hele gesprekken worden gevoerd en er nogal wat intersententiële wisselingen (wisselingen van taal tussen zinnen) zijn. Ook past men de taal vaak aan aan degene met wie gesproken wordt. Het zou dus nuttig kunnen zijn om intersententiële wisseling mee te nemen in de analyse maar zinnen van de voorganger zeggen lang niet altijd iets over de algemene ML in het gesprek. Daarom beperk ik me tot een analyse van intrasententiële codewisseling en ontlening. Ook is het MLF-model waar ik me op richt, van toepassing op intrasententiële CS en ontlening.

Er is bij de analyse gekeken of de zinnen voldoen aan *the Morpheme-Order Principle* en *the System Morpheme Principle* om *the Matrix Language Principle* te testen. Ik volg hierbij de *bottom-up approach* zoals Callahan die voorstelt. Ik doe dit omdat er wel hele gesprekken worden gevoerd maar het is in sommige gedeelten ook mogelijk dat een bepaalde deelnemer maar één zin zegt. Als daarin sprake is van codewisseling, is het moeilijk om de ML te bepalen op grond van de rest van het gesprek. Dan zijn de principes van het MLF-model toereikend genoeg om vast te stellen wat de ML is en om te zien of het MLF-model gebruikt kan worden voor Engels-Nederlandse codewisseling.

In de data zijn 120 intrasententiële codewisselingen te vinden. In tabel 4 is te zien hoe die wisselingen verdeeld zijn over de gespreksdeelnemers.

Aantal intrasententiële wisselingen per deelnemer

Deelnemer	NA	TI	RY	JO	MA	Totaal
Aantal	80	29	2	4	5	120

Tabel 4

Bij het toepassen van *the Morpheme-Order Principle* is voor iedere zin vastgesteld of het een Engelse, Nederlandse of wellicht een gemengde zin betreft, als het niet duidelijk is welke taal de woordvolgorde bepaalt. Bij het toepassen van *the System Morpheme Principle* is gekeken welke woorden in de zin inhoudswoorden en welke systeemvormen zijn. De taal die de systeemvormen levert, is als de ML

gerekend. Wanneer in een zin in taal N twee of meer woorden uit taal E te vinden zijn en er ook systeemvormen uit taal E aanwezig zijn, worden de woorden uit taal E als EL-eilanden beschouwd.

(13) NA: Hé, luister. *Shall I cut it* in kleine stukjes *for you*?

In voorbeeld 13 is de woordvolgorde Engels. Ook de systeemvormen komen uit het Engels met uitzondering van de Nederlandse meervoud 's' van 'stukjes'. 'In kleine stukjes' is echter een EL-eiland, omdat het een PP (*prepositional phrase*) betreft waarin de NP 'kleine stukjes' in een hiërarchische relatie staat met de prepositie 'in'. Daarom komt het contentmorfeem 'kleine' uit de EL, die hier het Nederlands is.

Op grond van *the Morpheme-Order Principle* is de ML lang niet altijd te bepalen en hebben enkele zinnen het etiket 'EN/NL' gekregen. Dat komt waarschijnlijk ook doordat NA en TI zich aanpassen aan de *babytalk* van de kinderen. In de meeste gevallen is dan op grond van *the System Morpheme Principle* bepaald wat de ML is. In een paar gevallen zijn beide *principles* niet voldoende om de ML te bepalen.

(14) NA: Ja, lekker, *next* hapje, goed zo.

In voorbeeld 14 staat geen werkwoord. Het is dus onmogelijk te bepalen welke taal het frame levert met de woordvolgorde. 'Next' is een systeemmorfeem dat uitnodigt tot het ontstaan van een EL-eiland maar dat gebeurt niet. Het blijft bij een ML+EL-constituent. In deze uiting is het niet duidelijk wat de ML is volgens de *principles* van het MLF-model. Een oplossing van Callahan is het accepteren van een nieuw type constituent: een EL-eiland met interne ML-elementen. De ML is dan het Nederlands en 'next hapje' is een EL-eiland, terwijl 'goed zo' weer een ML-eiland is.

(15) NA: Moet *you go to the huisarts or to the..., you know...*

In de voorbeeldzin is de woordvolgorde mogelijk voor het Nederlands maar beter voor het Engels, terwijl het koppelwerkwoord 'moet' uit het Nederlands komt. Dat is het enige Nederlandse systeemmorfeem in de zin. 'Huisarts' is een inhoudsmorfeem. De Engelse lidwoorden *the* en het voegwoord *or* zijn systeemmorphemen volgens het MLF-model. Daarom heb ik besloten de ML hier Engels te laten zijn en 'the huisarts' vormt een ML+EL-constituent.

De vraag wat de ML is in de zinnen met intrasententiële codewisseling wordt beantwoord in de onderstaande tabel. Voor elke deelnemer is bepaald hoe vaak de ML Engels is en hoe vaak Nederlands. Van in totaal 12 zinnen is de ML niet te bepalen, dat wil zeggen: de woordvolgorde komt overeen met beide talen en er zijn geen systeemmorphemen die aangeven welke taal de ML is. De 2 zinnen in de kolom 'beide' bevatten elementen van beide talen die aangeven dat die taal de ML zou moeten zijn en mogelijk problemen opleveren voor het MLF-model. Hierop zal nog nader worden ingegaan in paragraaf 5.3.

Aantal zinnen waarin Engels of Nederlands de Matrix Language is per deelnemer

	EN	NL	Onbepaald	Beide	Totaal
NA	57	13	8	2	80
TI	17	11	1	0	29
RY	1	1	0	0	2
JO	2	0	2	0	4
MA	2	2	1	0	5
Totaal	79	27	12	2	120

Tabel 5

5.2 Resultaten die de beantwoording van deelvraag twee mogelijk maken

Hoe vaak komen EL-eilanden, ML+EL-constituenten en ontleningen voor in de data?

Aantal keren dat een EL-eiland voorkomt als de ML Engels is (kolom EN) en als de ML Nederlands is (kolom NE) en het percentage zinnen per deelnemer

ML→				
Deelnemer↓	EN	NL	Totaal	% van totaal aantal zinnen
NA	11	5	16	20,00
TI	7	2	9	31,04
RY	0	0	0	00,00
JO	0	1	1	25,00
MA	0	0	0	00,00
Totaal	18	8	26	21,67

Tabel 6

De tabel toont aan dat van het totaal aantal tweetalige zinnen 21,67 een EL-eiland bevat. Het percentage per deelnemer is berekend over het totaal aantal tweetalige zinnen dat die persoon gesproken heeft. Een EL-eiland uit de data is te zien in voorbeeld (16):

- (16) 1.NA: Ja, *that was on Terschelling*
 2.TI: *To where?*
 3.NA: Terschelling, Terschelling
 4.TI: *Tuscany*
 5.NA: Nee joh, het was *the island*
 6.TI: Terschelling
 7.NA: *That was one of your favourite uh...*

In het voorbeeld praten NA en TI over dolfinen. TI verbetert NA en NA schakelt over naar het Nederlands om nadruk te leggen op wat ze wil zeggen maar gaat gelijk door in het Engels. 'The island' is een EL-eiland in de zin waarin de ML Nederlands is. 'The' is een systeemmorfeem en 'island' een inhoudsmorfeem. Samen vormen ze een EL-eiland.

Aantal keren dat een ML+EL-constituent voorkomt waarbij de ML Engels is en waarbij de ML Nederlands is en het percentage zinnen per deelnemer dat een ML+EL-constituent bevat.

ML →			% v. totaal	
Deelnemer	EN	NL	Totaal	aantal zinnen
NA	58	6	64	80,00
TI	17	3	20	68,96
RY	1	1	2	100,00
JO	2	1	3	75,00
MA	3	2	5	100,00
Totaal	81	13	94	78,33

Tabel 7

In tabel 7 is aangegeven hoe groot het percentage van tweetalige zinnen is dat een ML+EL-constituent bevat. De verdeling per deelnemer is eveneens weergegeven. Voorbeeld 17 laat een zin zien die een ML+EL-constituent bevat, afkomstig uit de data.

(17) TI: JO z'n bakje! *OH, you have a bakje already for the big man?*

In dit voorbeeld is de woordvolgorde Engels. De systeem morfemen komen ook uit het Engels, dus de ML is in deze zin Engels. 'Bakje' is een Nederlands zelfstandig naamwoord en toegestaan in ML+EL-constituenten.

Het aantal en percentage ML+EL-constituenten en EL-eilanden in zinnen met Engels als ML en Nederlands als ML.

Constituenten →	ML+EL Constituenten	%	EL- eilanden	%	Onbepaald	%	Totaal	%
ML ↓								
EN	70	79,43	18	19,78	-		88	100
NL	10	55,56	8	30,77	-		18	100
Totaal	80	66,67	26	21,67	14	11,66	120	100

Tabel 8

Tabel 8 geeft een beeld van het aantal en het percentage ML+EL-constituenten en EL-eilanden in de data. Hierbij is weergegeven in hoeveel gevallen de ML Engels is of Nederlands. Ook het aantal zinnen waarvan de ML niet te bepalen valt op grond van *the Morpheme-Order Principle* en *the System Morpheme Principle* is aangegeven. In 66,67 % van de gevallen bevat de tweetalige zin een ML+EL-constituent, terwijl in 21,67 % van de gevallen een EL-eiland voorkomt. Er zijn dus niet veel systeem morfemen uit de EL aanwezig. Bij alle deelnemers afzonderlijk geldt dat er duidelijk meer ML+EL-constituenten in de tweetalige zinnen voorkomen dan EL-eilanden.

In de data komen ook ML-eilanden voor. Door *the Morpheme-Order Principle* en *the System Morpheme Principle* toe te passen op losse intrasententiële zinnen en op deze manier de ML te bepalen, is het niet noodzakelijk om naar ML-eilanden te kijken, omdat dit eilanden zijn waar geen enkele EL-activiteit is toegestaan.

Eén voorbeeld van een ML-eiland uit de data volgt hieronder:

(18) NA: Dodi, kijk naar mama, *five minutes and* mama gaat afluimen. *After that no sweets.*

'Mama gaat afluimen', is een ML-eiland. De ML in de zin is Nederlands en deze constituent volgt na drie woorden uit de EL: '*five minutes and*'. Er is in dit ML-eiland geen EL-activiteit aanwezig.

Ik heb alleen naar zinnen met intrasententiële wisselingen gekeken en hierin is per definitie altijd activiteit van de EL te zien.

In totaal zijn er in de vier gesprekken 1145 zinnen. 10,48 % hiervan bevat intrasententiële wisselingen. Wanneer we de overige zinnen ook zouden bekijken, zouden we kunnen aangeven hoeveel ML-eilanden zij bevatten. Maar ik heb de eentalige zinnen slechts bekeken op ontleningen, die in paragraaf 5.3 besproken worden.

In tabel 9 is te zien in hoeveel gevallen *the Morpheme-Order Principle* en *the System Morpheme Principle* gebruikt kunnen worden om de ML te bepalen voor de Nederlands-Engelse data.

Aantal keren waarin *the Morpheme-Order Principle* en *the System Morpheme Principle* succesvol toegepast zijn en het aantal keren waarin dat niet succesvol was.

	M.O. Principle	S.M. Principle
Succesvol	69	106
Niet succesvol	51	14
Totaal	120	120

Tabel 9

In de bovenstaande tabel is te zien dat het in 69 gevallen (van de 120) mogelijk is de ML te bepalen aan de hand van *the Morpheme-Order Principle*. *The System Morpheme Principle* is voor deze data succesvoller. In 106 gevallen kan door middel van *the System Morpheme Principle* bepaald worden welke taal de ML is. In 14 gevallen is het niet mogelijk de ML te bepalen. Dat komt overeen met de getallen twaalf en twee in tabel 5. Zie de kolommen 'niet te bepalen' en 'beide'.

Voorbeeld (19) is een zin, waarin de ML niet te bepalen is en een geval waarin de woordvolgorde uit beide talen afkomstig kan zijn doordat er geen relevante systeem morfemen te vinden zijn. Twee zinnen uit de kolom 'beide' van tabel 5 staan in voorbeeld 19 en voorbeeld 20.

(19)NA: *What happened*, geen doekje hier, *oh that* doekje.

De woordvolgorde is afkomstig uit het Engels. Volgens *the Morpheme-Order Principle* is de ML in deze zin Engels. Er zijn twee systeem morfemen uit het Engels: *what* en *that*, maar we hebben afgesproken dat we *what* niet zouden meetellen omdat niet vastgesteld kan worden om welke taal het gaat. Dan blijft slechts *that* over. Er is echter ook een systeem morfeem uit het Nederlands: 'geen'. Er

ontbreekt wel een Nederlands werkwoord in het EL-eiland 'geen doekje hier'. Het Engelse woord 'happened' is een *thematic role assigner*. Er is één Engels inhoudsmorfeem en er zijn twee Nederlandse inhoudsmorfemen. Het is dus moeilijk om in deze zin de ML te bepalen. Het werkwoord 'happened' geeft hier de doorslag, zodat toch voor Engels als ML gekozen wordt.

(20) MA: *I can drive when I am 17, onder begeleiding, but then I have my exams.*

In voorbeeld 20 komen systeem morfemen voor uit beide talen. Het Nederlandse 'onder' is een voorzetsel, behorend tot de functiewoorden. Deze worden in veel gevallen gerekend tot de systeem morfemen maar niet in alle gevallen. Hier is het wel een systeem morfeem. De Engelse woorden 'when', 'but' en 'my' zijn ook systeem morfemen. Daar de zin, op twee woorden na, volledig in het Engels is en de meeste systeem woorden uit deze taal komen, zouden we kunnen zeggen dat de ML het Engels is. Een systeem morfeem uit de EL is dan alleen toegestaan, als er sprake is van een EL-eiland. En dat kan hier het geval zijn omdat het voorzetsel 'onder' niet verbonden is met een werkwoord: 'onder begeleiding' is een EL-eiland daar het uit meer dan één woord bestaat.

5.3 Resultaten die de beantwoording van deelvraag drie mogelijk maken

Komen er ontleningen voor bij eentalige fragmenten in de data?

In tabel 9 is het aantal en het percentage ontleningen weergegeven in de data. Hierbij is aangegeven in hoeveel gevallen de ML Engels is of Nederlands.

Het aantal en percentage ontleningen in eentalige zinnen, waarbij wordt aangegeven of de ML Engels is of Nederlands.

Ontleningen →	EN	NL	Totaal	% v. totaal aantal zinnen
Deelnemers↓				
NA	8	3	11	39,29
TI	1	10	11	39,29
RY	1	1	2	7,14
JO	0	1	1	3,57
MA	2	1	3	10,71
Totaal	12 (42,86%)	16 (57,14%)	28	100,00

Tabel 10

Uit tabel 9 blijkt dat er meer leenwoorden gebruikt worden als de ML Nederlands is dan wanneer de ML Engels is. Dit komt overeen met de conclusie dat er meer Engelse woorden ontleend worden, wellicht door de hogere status die het Engels heeft. Myers-Scotton (1993:163) beschouwt criteria die van toepassing zijn op ontlening. Zij komt tot de conclusie dat absolute frequentie en betrekkelijke frequentie van de geteste items de meest betrouwbare criteria blijken te zijn. Daarom neemt ze een frequentie van minimaal drie keer in verschillende gesprekken in een corpus van 20 uur als extra

criterium bij ontleningen. Volgens haar vormen inhoudsmorfemen ook de hoofdmoot van ontleende woorden omdat ze algemeen meer congruent zijn met subcategoriale specificaties in de ontvangende taal dan systeem morfemen. Voor werkwoorden en voorzetsels die in aanleg thematische rolaanwijzers zijn, is er een grotere kans dat ze niet overeenkomen met de ontvangende taal wat betreft subcategorieën voor deze rollen. Bekijken we de leenwoorden in de data, dan zien we dat er van verschillende leenwoorden twee of drie tokens zijn van een type. Een voorbeeld maakt dat duidelijk.

- (21) 1. NA: *What do you want, do you want some stroop on top of it or*
2. chocoladepasta? (...)
3. RY: Ik wil chocoladepasta.
4. TI : *Chocoladepasta, it's finished. We could try.*

Hier zien we een Nederlands inhoudsmorfeem in zowel een Engelse als een Nederlandse context. Het wordt binnen enkele zinnen drie keer gebruikt. Voor dit Nederlandse inhoudswoord is geen vervanger in het Engels zodat het dienst doet als cultureel leenwoord. Bernsten (1990:76, in Myers-Scotton 1993) zegt in haar analyse van het Zimbabwe corpus ook dat van alle culturele ontleningen de meeste zelfstandige naamwoorden zijn, gevolgd door werkwoorden en daarna functiewoorden.

In mijn data zien we 25 zelfstandige naamwoorden (89,29 %) , 2 werkwoorden (7,14 %) 1 uitroep (3,57 %). Dit klopt dus met wat de literatuur daarover zegt.

In veel gevallen lijken ontleningen en codewisseling op elkaar, speciaal wat betreft hun morfologische integratie in de ML en de productieprocessen die ze ondergaan. Myers-Scotton beweert dat er een structurele verklaring is dat het MLF-model een verschil betekent tussen de relatie van ontleningen en codewisseling met betrekking tot het mentale lexicon. Terwijl een ontlening deel is van dat lexicon, is een EL-morfeem, als een afzonderlijke codewisselingsvorm, dat niet. Het volgende voorbeeld is een apart geval.

- (22) NA: *Do you want some toastje?*

Het Engelse zelfstandige naamwoord *toast* is als codewisseling in de Nederlandse taal gekomen en door het systeem morfeem '-je' is dit leenwoord morfologisch aangepast aan het Nederlands. NA gebruikt in haar Engelse zin dit 'Nederlandse' woord 'toastje'. Het wordt nu als ML+EL-constituent gebruikt bij codewisseling en is een EL-constituent in de ML die hier Engels is. Het woord is deel geworden van het Nederlandse lexicon maar in deze vorm niet van het Engelse lexicon. Het gaat hier dus niet om ontlening maar om codewisseling want het wordt in dit corpus slechts één keer gebruikt. De zin levert een probleem op omdat een ML+EL-constituent geen systeem morfeem uit de EL mag hebben. Callahan (2002) geeft een mogelijke oplossing door het woord toch als een ontlening te beschouwen (zie paragraaf 2.7). Een andere oplossing die Callahan voorstelt, is een *ML shift* na *some*. Het Nederlandse woord na de *shift* is een inhoudsmorfeem. De zin is dan volgens *the System Morpheme Principle* goed gevormd. De vraag is wel hoe waarschijnlijk een *ML shift* is, omdat er in

voorbeeld (22) voor één woord gewisseld wordt naar het Nederlands, terwijl de rest van de zin Engels is.

Het onderscheiden van ontlening en codewisselingsvormen om morfosyntactische regels te beoordelen voor codewisseling, zoals gebeurt om het MLF-model te toetsen, vormt alleen een onderwerp in het geval die ontleningen systeemvormen zijn. De volgende zin is een ontlening die de functie heeft van een systeemvorm, maar als Engels werkwoord, in combinatie met een systeemvorm, de Nederlandse taal binnengekomen is.

(23) TI: Dit jaar zijn er *non stop* pepernoten

Het Engelse '*non stop*' geeft een tijd aan en heeft het kenmerk [+*Quantification*], waardoor het een aan het Nederlands aangepast systeemvorm geworden is met als betekenis 'voortdurend'. In de zin staan ook Nederlandse systeemvormen ('dit', 'zijn', 'er'). De ML zal dus Nederlands zijn. '*Non stop*' is hier geen uitvinding van de spreker maar wordt zo vaak gebruikt in het Nederlands dat het een kernontlening geworden is.

6. Discussie

In hoofdstuk drie luidde de hoofdvraag voor dit onderzoek:

Is het mogelijk om in een corpus Engels-Nederlandse data codewisseling en ontlening te verklaren of te interpreteren aan de hand van het MLF-model?

Er waren drie deelvragen opgesteld met bijbehorende hypothesen om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. De deelvragen worden eerst besproken, waarna de hoofdvraag beantwoord zal worden.

1. *Is het mogelijk om door middel van vier gesprekken met mensen die een verschillende moedertaal hebben, de ML vast te stellen volgens de criteria van het MLF-model van Myers-Scotton en wat is dan in deze gesprekken de ML in zinnen met intrasententiële codewisseling?*

In de hypothese bij deze deelvraag werd verwacht dat de ML van de proefpersonen vermoedelijk de L1 zou zijn, in navolging van Myers-Scotton. Dit was ook het geval bij de moeder voor wie Engels zowel de L1 en de ML is en voor de vader die Nederlands als ML heeft. De vader sprak Nederlands ter wille van de kinderen, dus was het niet gemakkelijk om voor hem de ML te bepalen. Hij sprak vaak maar een enkele zin, zodat de *Frequency-Based Criterion* (paragraaf 2.4) niet gebruikt kon worden, omdat tellingen niet slechts op één zin gebaseerd mochten zijn. De *bottom up*-benadering van Callahan (2004) bleek in dit geval een goede oplossing om de ML te bepalen. Van de kennis verwachtte ik dat haar ML Nederlands zou zijn want zij is Nederlandse en thuis spreekt zij Nederlands. Toch bleek dat niet het geval te zijn. Haar ML is het Engels. Een algemene ML bepalen voor alle deelnemers was niet mogelijk, omdat de deelnemers verschillende moedertalen hebben en de moedertaal niet steeds overeenkwam met de ML. Wat betreft de jonge kinderen: hun L1 was Engels maar hun ML is het Nederlands geworden doordat ze dat meer en beter zijn gaan spreken sinds ze hier wonen. Ook hun aandeel in de data bestond uit losse zinnen.

Zoals gezegd bleek de *bottom up*-benadering een oplossing voor het bepalen van de ML in de data. Het was wel mogelijk om *the Morpheme-Order Principle* en *the System Morpheme Principle* toe te passen op de losse zinnen om zo de ML vast te stellen. Een paar zinnen vormden een uitzondering, waar nog op wordt ingegaan.

Verder werd in deze deelvraag verwacht dat, als de ML bepaald kon worden, de L1 van de deelnemers vaker gelijk zou zijn aan de ML van hun uitingen dan dat die er van af zou wijken. In tabel 5 in paragraaf 5.2 is te zien dat voor bijna alle deelnemers de ML vaker Engels was dan Nederlands in zinnen met intrasententiële codewisseling. Voor RY en MA geldt dit niet. Bij hen zien we net zoveel Nederlandse als Engelse codewisselingen.

Voor NA komt de verwachting uit, haar L1 is het Engels. Voor TI en MA had ik dit niet verwacht, hun L1 is Nederlands. In zinnen die Engels als ML hebben, komt vaker intrasententiële codewisseling voor

dan in zinnen met Nederlands als ML, ongeacht de moedertaal van de spreker. MA zegt een echte *bilingual* te zijn. Dat komt uit doordat er evenveel codewisselingen in beide talen te zien zijn. Ook bij RY, die steeds meer Nederlands is gaan spreken, zijn er net zoveel codewisselingen in beide talen. De Nederlandse omgeving waarin de deelnemers wonen, heeft vermoedelijk invloed, zodat er sneller termen uit het Nederlands in een Engelse zin ingevoegd worden.

2. Hoe vaak komen ML+EL-constituenten en EL-eilanden en ontleningen voor in de data?

Bij deze deelvraag was de verwachting dat ML+EL-constituenten vaker voor zouden komen dan EL-eilanden. Dit bleek te kloppen. In 66,67% van de zinnen waarin een intrasententiële codewisseling voorkwam, was een ML+EL-constituent te vinden. In 21,67% van de zinnen kwam een EL-eiland voor. In 11,66% van de gevallen was de ML niet te bepalen en viel dus ook niet te zeggen of er ML+EL-constituenten of EL-eilanden voorkwamen. Volgens *the EL island Trigger Hypothesis* ontstaan EL-eilanden als er, door een 'fout', een systeemmorfeem of een EL-lemma dat niet congruent is met de ML, geactiveerd wordt. De constituent moet dan afgemaakt worden in de EL om het geheel toch grammaticaal te laten zijn. Dus is het niet vreemd dat er meer ML+EL-constituenten voorkomen dan EL-eilanden.

Ook zegt Myers-Scotton dat voor het vormen van EL-eilanden een betere vaardigheid in het spreken van de talen vereist is dan voor het vormen van ML+EL-constituenten. Bij ML+EL-constituenten hoeft niets met de structurele regels van de EL gedaan te worden. Slechts een lexeem uit de ML moet worden ingevoegd. Daardoor is het grote aantal ML+EL-constituenten van bijvoorbeeld NA goed te verklaren.

De verwachting dat codewisselingen vaker voor zullen komen dan ontleningen, komt uit. In tabel 10 is te zien dat er 28 ontleningen in de data staan tegen 120 zinnen met codewisseling.

In 12 gevallen was de ML Engels en werden er leenwoorden uit andere talen gebruikt. In 16 gevallen was de ML Nederlands en werden er voornamelijk leenwoorden gebruikt van Engelse afkomst.

3. Komen er ontleningen voor bij ééntalige fragmenten in de data?

Sankoff, Poplack en Vanniarajan (1990:97), maken onderscheid tussen codewisseling als tweetalig gedrag en ontlening, behorend tot een eentalige mogelijkheid. Ik verwachtte dat er eentalige fragmenten zouden voorkomen in de data omdat TI aangaf dat hij consequent Nederlands sprak met de kinderen. Hij vertelde dat de kinderen bijna uitsluitend Nederlands spraken, ook tegen hun moeder. In tabel 10 is te zien dat TI, RY en JO 12 van de 16 ontleningen gebruiken, terwijl hun ML Nederlands is zoals uit tabel 3 blijkt. Een voorbeeld van een ontlening in een eentalig fragment is het volgende:

(24) TI: Dit is de lunch van donderdag...ik...NA, BO en JO. RY is nog op school.

Het woord 'lunch' is een morfosyntactisch aangepast woord. Het frequentie criterium van Myers-Scotton kunnen we hier niet overnemen omdat het woord slechts één keer voorkomt, maar wel het criterium dat woorden ontleningen zijn als ze gebruikt kunnen worden door eentaligen en opgenomen

zijn in het lexicon van de ML. Classificatie op basis van fonologische en morfologische adaptatie kan ten dele toegepast worden daar TI soms met een accent spreekt. Deuchar (2006) classificeert ontleningen op basis van de vraag of ze in het woordenboek opgenomen zijn. Dat is hier wel het geval.

Een voorbeeld van een ontlening van RY:

- (25) 1.TI: Over wat?
2. RY: *Caroon*, kan ik ook niet... Nee joh, het is een *cartoon*!
3.TI: En wat heb je nog meer gezien?

In zin 2 gebruikt RY het Engelse inhoudsmorfeem *cartoon* dat in het woordenboek van van Dale is opgenomen als een morfologisch aangepast Nederlands woord en dus volgens Deuchar beschouwd kan worden als een kernontlening. Een equivalent van het zelfstandige naamwoord *cartoon* is in het Nederlands namelijk wel voorhanden. Duidelijk is te zien dat het hier een eentalig fragment betreft, waardoor het criterium van Myers-Scotton overgenomen kan worden en de ontlening voldoet aan de eisen van het MLF-model.

JO gebruikt de volgende ontlening:

- (26) 1. JO: Kiwi appel. *Kiwi juice*.
2. JO: Mijn *Kiwi juice*.
3. TI : *Kiwi juice*?

Deze kernontlening *Kiwi juice* komt zo vaak voor in de gesprekken dat het als een ontlening gerekend kan worden op basis van het frequentiecriterium dat Myers-Scotton hanteert.

NA en MA spreken samen het meest Engels en hun ML is, zoals aangegeven, ook het Engels. Ontlening gaat meestal maar één kant op. Als de ene taal woorden overneemt van de andere taal, gebeurt dat niet gelijktijdig ook omgekeerd. Het Nederlands, dat veel Engelse woorden overneemt, levert nauwelijks woorden aan het Engels. Toch volgt hier een voorbeeld van ontlening in het Engelse gesprek.

- (27) 1.TI: *Don't want pizza?*
2.NA: *Oh yes, he wants pizza!*

Het inhoudsmorfeem '*pizza*' komt meerdere keren voor in de gesprekken en voldoet aan het frequentiecriterium in de data, zoals Myers-Scotton voorstelt. Dit Italiaanse woord komt voor in het woordenboek van van Dale maar ook in het Engelse woordenboek en kan volgens Deuchar als ontlening gerekend worden.

- (28) MA: *When I do the practice inburgeringstest on the internet, I always fail.*

Een paar zinnen eerder gebruikte NA ook het woord 'inburgeringscourse'. Dit inhoudsmorfeem is een cultureel leenwoord want er is geen equivalent voorhanden. Het komt meerdere malen voor in de data en is een Nederlandse ontleening in het Engels (van migranten).

Tot nu toe is alleen de woordenschat besproken. Maar ondergaat de grammatica ook invloed als gevolg van taalcontact en is daar een voorbeeld van in de data? Grammatica verandert minder snel dan de woordenschat, maar een enkele keer komt in de data een grammaticale 'afwijking' voor die ontleend is aan het Engels.

(29) 1.NA: Mama wil meer eten, ik denk...

2.NA: Wat is papa doen?

In zin één gebruikt NA de Engelse woordvolgorde 'ik denk', terwijl de woordvolgorde in het Nederlands 'denk ik' is. Dit heeft te maken met de SVO als volgorde, wat betekent dat het subject voorop gaat in de zin, gevolgd door het werkwoord. Nederlands kent in hoofdzinnen ook SVO in de oppervlaktestructuur, maar in bijzinnen heeft Nederlands SOV als woordvolgorde terwijl het Engels dan nog steeds SVO volgt. In de tweede zin is het werkwoord 'doen' duidelijk een productiefout maar herleidbaar want NA 'leent' de Engelse grammatica om de werkwoordsvorm '*doing*' uit te drukken maar vindt niet de geschikte vertaling.

Beantwoording van de hoofdvraag

In de deelvragen is bekeken of met de principes van het MLF-model in zinnen met intrasententiële codewisseling de ML bepaald kan worden. Dit blijkt in de meeste gevallen goed te gaan. Er is een klein percentage zinnen (10%) dat problemen oplevert voor het MLF-model. Voor 1,66% van de zinnen is de ML niet te bepalen omdat beide talen de ML kunnen zijn, maar deze talen leveren geen problemen op voor het MLF-model omdat ze niet in strijd zijn met de principes van het model. Voor 80,83% van de zinnen met intrasententiële codewisselingen in de data kan de ML zonder problemen bepaald worden.

Mijn verwachting dat er in eentalige fragmenten in de data ontleeningen voorkomen die voldoen aan de criteria van het MLF-model, is uitgekomen, deels door acceptatie van de theorieën van Callahan en Deuchar.

Om echt goede conclusies te kunnen trekken, namelijk of de voorspellingen van het MLF-model toegepast kunnen worden op Nederlands-Engelse codewisseling en ontleening, is een groter corpus nodig, maar op grond van deze data kunnen we concluderen dat het MLF-model zeker toepasbaar is op Nederlands-Engelse data, vooral als we de oplossingen van Callahan accepteren.

7. Conclusie

In het onderzoek is bekeken of het mogelijk was om in een corpus Engels-Nederlandse data codewisseling en ontlening te verklaren of te interpreteren aan de hand van het MLF-model. In de meeste zinnen kon met behulp van *the Morpheme-Order Principle* en *the System Morpheme Principle* de ML bepaald worden. Voor de zinnen die problemen opleverden, kon een oplossing bedacht worden met behulp van de theorie van Callahan (2004). Het nadeel van Callahans oplossingen is dat dan ongeveer elke constructie te verklaren valt en men de vraag kan stellen of een model waarmee mogelijke codewisselvormen voorspeld kunnen worden nog zin heeft. Het MLF-model voorspelde op het gebied van ontlening dat leenwoorden meer dan één keer in een gesprek moesten voorkomen en morfologisch aangepast moesten zijn aan de ontvangende taal. Zonder problemen waren er voorbeelden van culturele- en kernontleningen te vinden in de data.

In hoofdstuk 4 is aangegeven dat het lastig zou zijn de ML te bepalen omdat de sprekers met het Nederlands als moedertaal vooraf zeiden liever Engels te spreken dan Nederlands. Bovendien waren in de data veel losse zinnen te vinden. De sprekers wisselden elkaar steeds af. Door de aanwezigheid van jonge kinderen waren de gesprekken ook nogal verbrokkeld. De ML zou beter te bepalen zijn geweest als er van een spreker een groter stuk aaneengesloten tekst beschikbaar was geweest, want om ontlening te kunnen verklaren, is een stuk eentalige tekst nodig. Voor algemene conclusies over Nederlands-Engelse codewisseling waren de data voldoende, daar de ML per spreker kan verschillen. Om algemene conclusies te kunnen trekken over de mogelijkheid om in een corpus Nederlands-Engelse data codewisseling en ontlening te verklaren en te interpreteren aan de hand van het MLF-model, zouden meer proefpersonen en vooral ook oudere kinderen moeten deelnemen aan de gesprekken.

8. Bronvermelding

Auer, Peter (1999), 'Introduction', in: Peter Auer (ed.) *Code-Switching in Conversation*, London: Routledge, 1999, 1-24.

Boer, Marlinde & Paul, Femmy (2009), *Don't you like my meesterwerk? Een onderzoek naar het conversationele aspect van codewisseling in Nederlands-Engelse gesprekken*, niet gepubliceerd.

Callahan, Laura (2004), *Spanish/English codeswitching in a written corpus*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.

Deuchar, Margareth (2006), 'Welsh-English code-switching and the Matrix Language Frame model'. In: *Lingua*, Vol. 116-11, 1986-2011.

Maso, Ilija (1994), *Kwalitatief onderzoek*, Amsterdam: Boom, 29-44.

Muysken, Pieter (2000), *Bilingual Speech*, Cambridge: University Press.

Muysken, Pieter (2002), 'Taalcontact en grammaticale coherentie: Spaans en Quechua in de wayno', geraadpleegd op 9 maart 2011, http://www.dbnl.org/tkst/extr001etni01_01/extr001etni01_01_0002.php

Myers-Scotton, Carol (1993), *Duelling Languages: Grammatical Structure in Codeswitching*, Oxford: Oxford University Press (Clarendon Press).

Nortier, Jacomine (2009), *Nederland meertalenland. Feiten, perspectieven en meningen over meertaligheid*. Amsterdam, Aksant.

Poplack, Shana (2000), 'Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino in espanol'. In: Li Wei (ed.), *The Bilingualism Reader*, London: Routledge, 2000 (oorspronkelijk uit 1980), 221-256.

Sankoff, David, Poplack, Shana & Vanniarajan, Swathi (1999), 'The empirical study of codeswitching'. In: Network on Code-Switching and Language Contact: *Paper for the Symposium on Code-Switching in Bilingual Studies: Theory, Significance and Perspectives*, Strasbourg: ESF, 1991, 181-106.

Lijst van digitale hulpmiddelen, gebruikt bij het onderzoek.

DBNL, Digitale bibliotheek voor de Nederlandse Letteren.

WNT, Woordenboek der Nederlandse Taal via de CD-rom.

Bijlage: Enquêtes over het taalgebruik van de proefpersonen

Naam: NA

Wanneer je jezelf een cijfer zou moeten geven voor je Nederlands, wat zou je jezelf dan geven? (tussen 1 en 10) 2

Wanneer je jezelf een cijfer zou moeten geven voor je Engels, wat zou je jezelf dan geven? (tussen 1 en 10) 10

Geef een cijfer tussen 1 en 10 voor het Engels en het Nederlands van de andere gezinsleden.
Hoe goed spreken ze die talen volgens jou?

Gezinslid	Nederlands	Engels
TI	10	10
RY	7	5
JO	8	2
BO	praat nog niet	

Welke taal gebruik je als je de som '204 – 75=...' uit je hoofd uit moet rekenen en zachtjes de getallen mompelt? Engels

In welke taal maak je een boodschappenlijstje? Of schrijf je in je agenda?

In het Engels en in het Nederlands. Als ik eerder op het woord voor bijvoorbeeld 'kaas' in het Nederlands kom, dan schrijf ik dat op, terwijl als ik eerder aan 'cheese' denk, ik dat opschrijf.

Welke taal spreek je het liefst? Engels

Welke taal vind je dat je het beste spreekt? Engels

Als je boos bent of iemand uitscheldt, in welke taal doe je dat dan?

Engels, soms Tamil, steeds vaker Nederlands.

In welke taal bid je? Engels

Wanneer je een Duitse film zou kijken, in welke taal zou je de ondertiteling dan instellen?

Engels

Wanneer je Engels spreekt op school, tijdens het boodschappen doen of op je werk, voelt dat dan hetzelfde of anders dan wanneer je het thuis spreekt?

Anders! Op school of tijdens het boodschappen doen, geven mensen me een schuldig gevoel dat ik geen Nederlands spreek en het wel zou moeten spreken. Ook moet ik een eenvoudiger vorm van Engels gebruiken dan thuis.

Wissel je thuis of op het werk vaak van taal tijdens een gesprek?

Ja

Waarom doe je dat?

De kinderen begrijpen sommige dingen beter in het Nederlands

Denk je dat leenwoorden een rol spelen in je gesprek? (Leenwoorden vinden hun oorsprong in een andere natuurlijke taal maar zijn ingeburgerd in de moedertaal.

Vb.: lunch(E), computer(E), pocketboek(E)).

Ja, vooral Nederlandse woorden, zoals stofzuiger of hagelslag, die de jongens veel gebruiken.

Zou je in deze enquête andere antwoorden gegeven hebben wanneer de vragen in het Engels gesteld waren?

Mijn man heeft de vragen voor mij in het Engels vertaald.

Naam: TI

Wanneer je jezelf een cijfer zou moeten geven voor je Nederlands, wat zou je jezelf dan geven?
(tussen 1 en 10) 9

Wanneer je jezelf een cijfer zou moeten geven voor je Engels, wat zou je jezelf dan geven?
10

Geef een cijfer tussen 1 en 10 voor het Engels en het Nederlands van de andere gezinsleden.
Hoe goed spreken ze die talen volgens jou?

Gezinslid	Nederlands	Engels
NA	4	10
RY	7	5
JO	7	4
BO	praat nog niet	

Welke taal gebruik je als je de som '204-75=...' uit je hoofd uit moet rekenen en zachtjes de getallen mompelt?

Dat hangt ervan af, maar ik denk meestal Engels

In welke taal maak je een boodschappenlijstje? Of schrijf je in je agenda?

Boodschappenlijstje Nederlands

Agenda Engels (meestal)

Welke taal spreek je het liefst?

Engels is mijn ML geworden
maar ik heb geen voorkeur.

Welke taal vind je dat je het beste spreekt?

Engels

Als je boos bent of iemand uitscheldt, in welke taal doe je dat dan?

Nederlands (meestal)

In welke taal bid je?

Nederlands (meestal)

Wanneer je een Duitse film zou kijken, in welke taal zou je de ondertiteling dan instellen?

Duits (om de taal bij
te houden) of Engels

Wanneer je Engels spreekt op school, tijdens het boodschappen doen of op je werk, voelt dat dan hetzelfde of anders dan wanneer je het thuis spreekt?

Op het werk niet. Verder
praat ik Nederlands

Wissel je thuis of op het werk vaak van taal tijdens een gesprek?

Ja

Waarom doe je dat?

Dat gaat onbewust. Op het
werk probeer ik mijn Frans,
Khmer en Indonesisch bij te
houden door te oefenen met
collega's wanneer het maar
mogelijk is.

Denk je dat leenwoorden een rol spelen in je gesprek? (Leenwoorden vinden hun oorsprong in een andere natuurlijke taal maar zijn ingeburgerd in de moedertaal. Vb.lunch(E), computer(E), pocketboek(E)).

Ja, veel.

Zou je in deze enquête andere antwoorden gegeven hebben wanneer de vragen in het Engels gesteld waren?

Nee

Naam: MA

Wanneer je jezelf een cijfer zou moeten geven voor je Nederlands, wat zou je jezelf dan geven?
(tussen 1 en 10) 8

Wanneer je jezelf een cijfer zou moeten geven voor je Engels, wat zou je jezelf dan geven? (tussen 1 en 10) 9

Geef een cijfer tussen 1 en 10 voor het Engels en het Nederlands van de andere gezinsleden.
Hoe goed spreken ze die talen volgens jou?

Gezinsleden	Nederlands	Engels
BE	10	8
MR	10	6
LE	9	9
JU	8	7
DA	5	6

Welke taal gebruik je als je de som '204-75=...' uit je hoofd moet uitrekenen en zachtjes de getallen mompelt? Nederlands

In welke taal maak je een boodschappenlijstje? Of schrijf je in je agenda?
Ligt er aan. Meestal
Engels

Welke taal spreek je het liefst? Engels

Welke taal vind je dat je het beste spreekt? Engels

Als je boos bent of iemand uitscheldt, in welke taal doe je dat dan?
Dat doe ik in de taal, die die persoon spreekt. Later, in mezelf, mompel ik dan in het Engels, hoe irritant die persoon is.

In welke taal bid je? Nederlands

Wanneer je een Duitse film zou kijken, in welke taal zou je de ondertiteling dan instellen?
Engels

Wanneer je Engels spreekt op school, tijdens het boodschappen doen of op je werk, voelt dat dan hetzelfde of anders dan wanneer je het thuis spreekt?

Anders (thuis spreken we Nederlands)

Wissel je thuis of op het werk vaak van taal tijdens een gesprek?

Soms

Waarom doe je dat?

Vooral als ik met tweetalige mensen in gesprek ben, gebruik ik soms Nederlandse/Engelse woorden omdat ik dan sneller op dat woord kom. Ook als de helft van de mensen tegen wie ik spreek mijn taal niet kan verstaan, wissel ik van taal zodat zij het wel verstaan.

Denk je dat leenwoorden een rol spelen in je gesprek? (leenwoorden vinden hun oorsprong in een andere natuurlijke taal maar ze zijn ingeburgerd in de moedertaal. Vb.: lunch(E), computer(E), pocketboek(E).

Ja, die spelen in de meeste gesprekken een rol.

Zou je in deze enquête andere antwoorden gegeven hebben wanneer de vragen in het Engels gesteld waren?

Mogelijk wel.